

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra žurnalistiky

SAMIZDAT V BÝVALÉM ZÁPADOČESKÉM KRAJI
V ROCE 1989

Self-publishing in the former West Bohemian region in 1989

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martina LUSKOVÁ

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Petr Orság, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Samizdat v bývalém Západočeském kraji v roce 1989 zpracovala samostatně, a že v ní uvádím veškeré prameny, ze kterých jsem čerpala. Celkový rozsah závěrečné práce činí znaků 104 753 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 04. 05. 2020

Martina Lusková

Zde bych ráda poděkovala vedoucímu své práce Doc. PhDr. Petru Orságovi, Ph.D. za jeho věcné připomínky a poznatky, které mi s vypracováním práce pomohly.

ANOTACE

Tato bakalářská práce má název Samizdat v bývalém Západočeském kraji v roce 1989. Jejím cílem je komparace dvou samizdatových časopisů bývalého Západočeského kraje – informativního bulletinu Pevná hráz a občasníku Stres. Výsledkem práce je zmapování pohnutek ke vzniku obou titulů, způsob reflexe revolučního roku a způsob i problematiku distribuce jednotlivých vydání. V práci využívám historicko-srovnávací metodu pro komparaci vizuální i obsahové stránky zmíněných titulů, k jejichž deskripci jsem využila polostrukturovaných a strukturovaných rozhovorů s pamětníky, kteří se na vzniku a distribuci obou titulů podíleli.

Klíčová slova: samizdat, Západočeský kraj, informační bulletin Pevná hráz, občasník Stres

ANOTATION

This bachelor thesis is entitled Self-publishing in the former West Bohemian region in 1989. The aim of the thesis is to compare two self-published magazines from the former West Bohemian region – informative bulletin Pevná hráz and occasionally published magazine Stres. The result of it is a mapping of the motives for the creation of both titles, their way of reflection of the revolutionary year and also manner and issues of a distribution each title. In the thesis I use the historical-comparative method for the visual and content comparison of the mentioned titles for which description I used half-structured and structured interviews with the witnesses who participated on the distribution of the both titles.

Key words: self-publishing, West Bohemian Region, informational bulletin Pevná hráz, occasionally published magazine Stres

Obsah

ÚVOD	7
METODOLOGIE	9
1 SAMIZDAT	11
1.1 Vznik a vymezení pojmu	11
1.2 Vývojové fáze	13
1.2.1 Rozvoj samizdatu – od padesátých let až po vznik Charty 77	14
1.2.1.1 Pražské jaro a dopady normalizace	15
1.2.2 Charta 77 a její vliv na další vývoj samizdatu	17
2.2.2.1 Cesta k profesionalitě	18
2. ZÁPADOČESKÝ KRAJ	20
2.1 Historický vývoj mezi lety 1945 až 1989	20
2.1.1 Poválečné období a nástup totality	21
2.1.2 Průběh padesátých let a cesta k Pražskému jaru	22
2.1.3 Znovuzrození a pád totality	23
2.2 Protirežimní aktivismus v Západočeském kraji	26
2.2.1 Hudba a umění	28
2.3 Samizdatová periodika v západních Čechách	29
2.3.1 Náboženský samizdat	30
2.3.2 Trampský a skautský samizdat	31
2.3.3 Politický a kulturní samizdat	32
3 PEVNÁ HRÁZ	34
3.1 Vznik časopisu	34
3.2 Způsob výroby a distribuce	35
3.3 Provedení časopisu	36
3.4 Obsahová struktura	37

3.4.1	Nulté číslo	37
3.4.2	První číslo.....	39
3.4.3	Druhé číslo	40
4	STRES.....	43
4.1	Vznik časopisu.....	43
4.2	Způsob výroby a distribuce	44
4.3	Provedení časopisu	45
4.3	Obsahová struktura	46
4.3.1	Nulté číslo	47
4.3.2	První číslo.....	48
4.3.3	Druhé číslo	50
5	KOMPARACE ČASOPISŮ PEVNÁ HRÁZ A STRES	53
5.1	Vznik časopisu.....	53
5.2	Způsob výroby a distribuce	54
5.3	Provedení časopisů	54
5.4	Obsahová struktura	55
	ZÁVĚR.....	57
	SEZNAM LITERATURY	59
	Prameny.....	62
	Ostatní zdroje	63
	SEZNAM PŘÍLOH.....	64
	PŘÍLOHY.....	65

ÚVOD

Když se v roce 1948 odehrál násilný převrat komunistů a k moci se dostala Komunistická strana Československa, diktatura zasáhla všechny sféry společnosti, včetně svobody slova. Postupem let však někteří začali režimu vzdorovat. Důkazem je v tomto případě underground a různá disidentská hnutí, která měla na svědomí také vznik samizdatových periodik. Ty především po skončení Pražského jara alespoň částečně nahrazovaly chybějící svobodný tisk.

Také v Západočeském kraji se samizdat začal rozvíjet na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Nejprve se jednalo o drobnější formu samizdatu, jako nejrůznější letáky, postupně se ale začaly objevovat také nezávislé časopisy. Největší množství takových časopisů zde vzniklo v revolučním roce 1989. Mezi ně patřili mimo jiné informativní bulletin Pevná hráz, vycházející dvouměsíčně v Plzni a občasník Stres z Karlových Varů. Ten vyšel celkem čtyřikrát, z toho jedno číslo bylo porevoluční a mělo podtitul New Dissent.

Cílem této bakalářské práce je představit problematiku samizdatu se zaměřením na dva samizdatové časopisy Stres a Pevná hráz, vycházející v Západočeském kraji, který se dá, při zpětném hodnocení, označit za významné centrum disentu, a tudíž i samo-vydavatelské činnosti. Jedním z aspektů, proč tomu tak bylo, je poválečná historie kraje, konkrétně osvobození americkou armádou, které však KSČ překrucovala a popírala, čímž u místních obyvatel vznikl rozpor v mezi oficiálním tvrzením strany a jejich vzpomínkami.

Součástí cíle je popsat a porovnat západočeské samizdatové časopisy Pevnou hráz, vycházející v Plzni a Stres z oblasti Karlových Varů. K deskripci využiji kromě v literatuře dostupných informací také výpovědi redaktorů, které získám z osobních rozhovorů. Zaměřím se nejprve na jejich formální stránku a poté na obsahovou. Budu zkoumat okolnosti vzniku, způsob výroby a distribuce, vizuální zpracování a obsah.

Tyto dva tituly jsem zvolila kvůli dvěma společným aspektům. První aspekt je geografický, tituly pocházely ze stejného kraje, zároveň však ze dvou odlišných oblastí. Druhý aspekt je časový, tituly vycházely ve stejném roce. Je tedy možná zajímavá komparace jak přístupů k tvorbě samizdatového časopisu ve stejném kraji, tak jejich obsahu. Z těchto aspektů také vychází hypotéza, že časopisy vznikly ze shodných důvodů a pravděpodobně reflektovaly

stejně události. Předpokládám navíc, že vzhledem k nedostupnosti výrobní techniky byly oba časopisy vydávány stejnými improvizovanými způsoby.

Práci rozdělím na pět kapitol. V první se budu zabývat pojmem samizdat. Zaměřím se na původ a vymezení pojmu v kontextu jiných názvů pro tuto samo-vydavatelskou činnost. Popíšu vývojové fáze samo-vydávaných tiskovin, které se beze sporu objevovaly i před komunismem, ale nebudu se jimi zabývat, protože nejsou předmětem mého zkoumání. Zaměřím se na průběh vývoje v Československu v době komunistické vlády.

Druhou kapitolu uvedu obecnými geografickými specifiky bývalého Západočeského kraje, která jsou dle mého názoru důležitá pro pochopení míry aktivismu ve zdejším kraji, stejně jako první podkapitola o historickém vývoji kraje. Poté navážu podkapitolou Protirežimní aktivismus v Západočeském kraji, ve které se zaměřím na výrazně se zvyšující míru aktivismu po vzniku Charty 77, se kterou se pojí také nárůst samizdatových periodik. Tento jev přiblížím mimo jiné pomocí informací z rozhovorů s pamětníky.

Následovat bude deskriptivní část, ve které rozeberu oba zvolené tituly, přičemž u časopisu Stres vynechám jeho porevoluční číslo, protože Pevná hráz po revoluci nevyšla. Budu tak moci porovnat stejný počet čísel u každého titulu, které vyšly ve stejném roce. Každý titul bude rozebrán v samostatné kapitole podle stejných parametrů. Zaměřím se na obsahovou i formální stránku časopisu. Budu tedy zkoumat okolnosti vzniku, obsahovou strukturu, provedení časopisu, způsob výroby a distribuci. Poté mezi sebou parametry samizdatů porovnáám, přičemž se budu držet stejné osnovy, aby byla zajištěna přehlednost komparace. Poslední kapitolou je komparace zvolených titulů dle stejné struktury, kterou využiji při jejich deskripci.

METODOLOGIE

Práce se skládá ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje informace k pochopení pojmu samizdat a historického kontextu Západočeského kraje. Praktická část je rozdělena do dvou sekcí. Primární sekce je deskriptivní a popisuje samizdatové tituly *Stres* a *Pevnou hráz*. Sekundární sekce obsahuje komparaci vybraných titulů.¹

V práci jsou využity primární i sekundární zdroje, přičemž primárními jsou samizdatové tituly a rozhovory s vybranými přispěvateli zvolených časopisů, získané metodou orální historie.² Rozhovory byly strukturované, rozdělené do tří tematických bloků – vznik a kontaktování přispěvatelů, způsob výroby a distribuce, protirežimní aktivismus v kraji. Jednotlivé podotázky byly v některých detailech upraveny tak, aby odpovídaly specifikům daného titulu. Rozhovory v nezměněné podobě jsou v přílohách. Sekundárním zdrojem je odborná literatura a články.

Za *Pevnou hráz* poskytli rozhovor Jan Jelínek a Vladimír Líbal, za časopis *Stres* Tomáš Kábrt. Pro všechny respondenty byly připraveny stejné otázky, které byly pouze v některých detailech upraveny pro specifika daného titulu. Rozhovor je v základu rozdělen do tří bloků – vznik časopisu a kontaktování přispěvatelů, způsob výroby a distribuce, protirežimní aktivismus v kraji. Dotazování mělo proběhnout osobně, na místě zvolené respondentem. V té době se však naplno rozvinula pandemie nového typu koronaviru COVID-19, v jejímž důsledku česká vláda vyhlásila nouzový stav. V rámci něj byly mimo jiných opatření uzavřeny podniky a prakticky bylo znemožněno setkávání se všemi, kromě nejbližší rodiny. Stihla jsem tedy udělat pouze jeden osobní rozhovor. Druhý, který měl následovat o dva dny později, už musel být zrušen. Po prvotních problémech s online videohovorem jsem nakonec zvolila variantu zaslání otázek emailem, i přes to, že odpovědi nebudou tak osobité a ztratím možnost zjistit další informace, které většinou při osobních setkání vyplynou z hovoru. Na druhou stranu odpadá problém udržování struktury a respondent tak zodpoví veškeré položené otázky, na které zná odpověď.

¹ Viz HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN, 1985. nebo SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9, str. 386–390

² Viz VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2015. 326 s. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5

První rozhovor byl o Pevné hrázi a proběhl při osobním setkání s Janem Jelínkem v Plzni. Pan Jelínek byl autorem článků, výtvarně zpracoval obálku druhého čísla a dle jeho výpovědi pomáhal také s editací textů. Po uskutečnění tohoto rozhovoru jsem se rozhodla o rozšíření počtu otázek, pro emailovou formu jsem je více konkretizovala a některým připsala také podotázky.

Původním plánem bylo uskutečnit rozhovory se stejným počtem představitelů z obou titulů. Domluva ale byla neočekávaně složitá. První kontakt jsem se snažila navázat skrze sociální síť Facebook, tímto způsobem jsem ale dostala pouze jednu odpověď, a to po několika týdnech. Skrze kontakty známých a kontakty pana Jelínka jsem se nakonec dostala k několika telefonním číslům přispěvatelů obou titulů. Bohužel jsem některými byla odmítnuta s odůvodněním, že už vše bylo řečeno – někteří už poskytli rozhovory mediím, Janě Petrové, nebo jiným autorům odborné literatury – případně že s časopisem podle jejich názoru nemají tolik společného, proto by mi neměli co říci. Někteří opakovaně nezvedali telefon a stejně tak nereagovali na textové zprávy, nebo nakonec rozhovor přislíbili, ale na zaslané otázky neodpověděli ani po několika výzvách. Nakonec jsou také někteří po smrti. Rozhodla jsem se proto, že pro svou práci využiji také rozhovory dostupné na internetu s těmi, které jsem nezastihla.

1 SAMIZDAT

Samizdat je v Čechách spojován s obdobím komunismu a pro mnoho lidí je také spojený s disentem, který pro lidi může mít nádech jakési rebelie a svobodného způsobu života v totalitním režimu, nebo minimálně svobodného myšlení. O odlišnosti a odporu hovoří také výklad latinského slova *dissidere*, které je základem termínu disent, jenž se v češtině využívá zejména pro označení odpůrců totalitního režimu, kteří jsou jeho nelegální politickou opozicí.³ Nejčastějšími činnostmi disidentů bylo psaní nejrůznějších stížností představitelům Komunistické strany Československa, pořádání domácích seminářů, petiční kampaně a v neposlední řadě také vydávání samizdatové literatury, časopisů a jiných tiskovin,⁴ které byly pro mnohé důležitými a často jedinými nezávislými texty, které měli v době přísné cenzury k dispozici. Později po vzniku Charty 77 také tvořili stále pevnější spojovací linku s exilem.

1.1 Vznik a vymezení pojmu

Pojem samizdat pochází z ruského slova *gosizdat* – zkratky pro sovětské Státní nakladatelství – celým originálním názvem *Gosudarstvennoje izdatel'stvo* – a znamená vlastní náklad.⁵ Přibáň nachází původ v jiném ruském slově – *samsebjazdat*. Podle něj takto Nikolaj Glazkov označil svůj, z politických důvodů, nepublikovatelný rukopis. Vídeňská bohemistka Johanna Posset svojí definicí tyto etymologické teorie spojuje a původ slova blíže určuje jako zkratku výrazu *samizdatel'stva*, která se podle ní „opírá o akronym typu *Gosizdat*.“⁶

U nás se dlouho tento pojem neužíval, protože se lidem nezamlouval jeho ruský původ. Místo toho se pro samo-vydávanou literaturu objevovaly pojmenování jako opoziční, neoficiální, undergroundová, petliční a mnoho dalších. Nicméně v průběhu osmdesátých let se pojem samizdat přeci jen ustálil, a to pro jeho stručnost a výstižnost.⁷ Jeho ustálení v

³ LINKOVÁ, M. & STRAKOVÁ, N. *Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*, Praha: Academia. 2018. ISBN 978-80-200-2794-8, str. 390

⁴ Tamtéž, str. 390

⁵ Tamtéž, str. 397

⁶ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 5

⁷ PŘIBÁŇ, Michal a kol., *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. 2018. ISBN 978-80-88069-69-0, str. 13–22

osmdesátých letech má podle mého názoru své opodstatnění ve vývoji samo-vydavatelské činnosti, která se nejvíce rozvinula právě v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Nicméně sám termín samizdat je problematický a mnoho autorů se mu snaží vyhýbat, případně ho úplně odmítá pro jeho ruský původ, a to i přes to, že se ustálil už v době, kdy Čechy byly součástí Východního bloku a dalo by se předpokládat, že odpor k rusismům byl největší. Nejčastěji je nahrazován označením nezávislé písemnictví. Pojem odmítá i Tomáš Vrba, který kromě ruského původu poukazuje na zavádějící historické kontexty. Avšak do kategorie vydávaných tiskovin odmítá zahrnout rukopisy, anonymní strojopisy i opisy neautorizované a nekorigované. Z prostého důvodu absence vydavatele nebudou být označeny za vydání. Uznává tedy, že pojem samizdat je pro ně příhodný: „*V tomto významu by podržel onu původní charakteristiku samoobslužnosti a bezejmennosti.*“⁸ Proto ho používá v jeho původním ruském významu „*pro anonymní opisy (strojopisy) bez jakékoliv redakční, typografické a vydavatelské ambice. Tedy zpravidla bez korektury, bez redakčních či vydavatelských doprovodných informací jako vrocení, místo vydání, jméno edice, nemluvě o úvodu, ediční poznámce nebo tiráži, bez známek pro pravidelnou ediční řadu řadu příznačných znaků, jako je formát papíru, grafická úprava, materiál a provedení vazby, autograf autora či vydavatele.*“⁹

I přes Vrbovu definici s bohatým výčtem kritérií, které samizdat omezují opravdu jen na velmi neorganizované a ojedinělé výtisky, ho budu ve své práci používat, přestože mnoho autorů častěji volí pojmenování nezávislé písemnictví. Vycházím z již zmíněného významu slova, tedy samo-vydávání, které chápu – stejně jako Vrba – absenci zavedeného vydavatele. Což valná většina časopisů, včetně Stresu a Pevné hráze, kterými se v práci zabývám, splňuje. Navíc jak píše Johanna Posset: „*V samizdatu odpadá s cenzurou většinou také redigování, otvírá se tak prostor pro amatérismus a diletantství (jak ze strany autora, tak i vydavatele).*“ Často se to projevuje na kvalitě textů i tisku. Ve výtiscích se objevovaly překlepy nebo vynechaná písmena.¹⁰

⁸ VRBA, Tomáš, *Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945-1989, Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 265

⁹ VRBA, Tomáš, *Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945-1989, Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 266

¹⁰ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 6-8

1.2 Vývojové fáze

Stejně jako se vyvíjela politická scéna, kolísala komunistická moc a strana chvílemi ukazovala svou lidštější tvář, změnami procházelo i nezávislé písemnictví, režimem označované jako nelegální či dokonce podvratné. Z počátku, když se KSČ dostala v Československu k moci, což byla doba nejtuzšího režimu, byly samizdatové pokusy velmi ojedinelé z prostého důvodu. Lidé měli v padesátých letech kvůli hrozícím trestům strach se nezávisle projevat, natož veřejně hlásat protirežimní názory. Změnu nakrátko přineslo až Pražské jaro, kdy Akční program povolil šrouby a lidé se mohli začít více projevat. Násilný vpád vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy, který zahájil období takzvané normalizace, však záhy přinesla drsné vystřízlivění. Do vedení strany byl místo Alexandra Dubčeka dosazen Gustav Husák, ve straně proběhly čistky – reformní komunisté byli vyhozeni, v zemi byla opět zavedena cenzura a dlouhý seznam současných i historických autorů se dostal na černou listinu.¹¹ Největším mezníkem v rozvoji samizdatu byl o skoro desetiletí později vznik Charty 77. Tehdy se začaly objevovat kromě letáků i první neoficiální časopisy, například Karlovarské listy z roku 1979.¹² Začátky vydávání samizdatových časopisů na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let byly postupné a opatrné, ale právě tehdy se v lidech vzedmula největší vlna aktivismu, se kterou se neodlučitelně pojí pořádání nezávislých kulturních akcí, a především vydávání samizdatů, jejichž největší boom přišel v osmdesátých letech. Tehdy se stupňoval také kontakt s exilem a samizdat se díky jeho pomoci více a více profesionalizoval. Ke konci už byl poměrně přehledný, například ve sbornících vycházely názvy titulů včetně anotací, redakce začaly texty podepisovat místo pseudonymů vlastními jmény a v některých se dokonce objevily tiráže. Někteří známí autoři navíc odmítli publikovat jinak než samizdatově, což také pomohlo neoficiální literatuře konkurovat té oficiální. KSČ tudíž byla nucena k větší toleranci vůči těmto aktivitám.¹³

¹¹ MAŇÁK, Jiří. *Čistky v Komunistické straně Československa v letech 1969-1970*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. ISBN 80-85270-59-5, str. 13–15

¹² PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1, str. 169, 192–193

¹³ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 11

1.2.1 Rozvoj samizdatu – od padesátých let až po vznik Charty 77

Pro začátek je nutné si uvědomit Československou politickou situaci v počátcích vlády Komunistické strany. Převzetí moci komunisté plánovali už od konce války a upevnování jejich moci probíhalo brutálním způsobem až do poloviny padesátých let.¹⁴ Ačkoliv v roce 1956 pronesl Nikita Chruščov projev O kultu osobnosti, ve kterém odsoudil stalinistické praktiky,¹⁵ probíhala demontáž stalinismu až do konce let šedesátých.¹⁶ Nicméně se proměňovala pouze forma komunistické moci, nikoliv její praktiky. Nadále pokračovaly prověrky, stejně tak čistky, akorát hrozby pracovními tábory vystřídala kádrová politika, kvůli které se odborníci rázem stávali dělníky, nebo děti z „nespolehlivých“ rodin nemohli studovat. Kromě toho se tyto kroky samozřejmě podepsaly i na dalších aspektech života – na náboženství, které bylo vytlačeno na okraj, nebo na kultuře, jejíž tvář se na dlouhou řadu let významně proměnila.¹⁷

Kvůli tuhému režimu, který byl podle Alana v počátcích padesátých let označován za krvavý¹⁸ a kulturu včetně tisku využíval jako způsob pro šíření své propagandy, bylo vydávání jakýchkoliv neoficiálních tiskovin takřka nemyslitelné. Strana svými nátlakovými kroky spolu s pronásledováním občanů utlumila většinu pokusů o tento druh aktivit už v zárodku. Našlo se jen pár takových odvážlivců, jmenovitě například Ivan Martin Jirous, který na začátku šedesátých let sobě a svým přátelům tajně opsal rukopis Věry Linhartové, nebo texty Franze Kafky.¹⁹

Za vlašťovky tuzemských samizdatů by se daly považovat první strojové opisy literatury, například sbírek Jaroslava Seiferta, které se objevily už ve druhém roce vlády Komunistické strany Československé a v průběhu následujícího desetiletí. Podle Posset se ale nedá hovořit o regulérním druhém oběhu. Veškeré tiskoviny měly v té době minimální náklady a jejich tvorba probíhala v ještě větším utajení než u samizdatů pozdějších. Jiří Gruntorád ve svém příspěvku v Alternativní kultuře hovoří zhruba o dvaceti titulech, které se dařilo publikovat až do roku 1956.²⁰ Posset pak ve své diplomové práci uvádí konkrétní

¹⁴ ALAN, Josef. *Alternativní kultura jako sociologické téma* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 11

¹⁵ ŠEVČÍKOVÁ, Tereza. *Československý rok 1968*, Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra Občanské výchovy, str. 12

¹⁶ ALAN, Josef. *Alternativní kultura jako sociologické téma* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 11

¹⁷ Tamtéž, str. 11

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ GRUNTORÁD, Jiří. *Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 495

²⁰ GRUNTORÁD, Jiří. *Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 495

příklady některých, tematicky různě zaměřených časopisů – Rozhovory³⁶, Dlask, Cihlu a Jiskru.²¹

V průběhu před Pražským jarem se objevilo také několik samo-vydaných letáků, které pomohly po celé zemi rozšířit potřebnou informaci. Mezi ně patří leták k měnové reformě z roku 1953 a 1956, nebo zprávy o studentské demonstraci roku 1967, které podle Tomáše Vrby byly jednou z věcí, které připravily půdu pro rok 1968.²² Pražské jaro však především předznamenal vyšší počet reformě smýšlejících představitelů KSČ, zejména v odvětví kultury, jejíž podmínky se v roce 1967 začaly uvolňovat. Dále vznikala divadla i nové kulturní časopisy, v nichž se objevovaly reformní názory – takovým byly například Literární noviny. Opomenou nelze ani IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, na kterém zazněla kritika vládnoucí strany a žádosti na svobodu projevu.²³

Do období rozvoje samizdatu se řadí rovněž pozdější politické texty, které vznikaly bez jakékoliv strategie v letech šedesátých. Podle Příbáňe byl však i jejich obsah původnímu autorskému sebe-vydávání značně vzdálen.²⁴ Tímto nahodilým způsobem se šířily například kritické dopisy Gustava Husáka z období v letech 1963 až 1964.²⁵

1.2.1.1 Pražské jaro a dopady normalizace

Výjimku v totalitním období tvoří rok 1968. Kombinace mocenského boje uvnitř strany a naléhání intelektuální vrstvy dospělo až k únorovému zastavení činnosti ústřední publikační správy, fungující jako cenzurní orgán, který prováděl předběžnou kontrolu tisku. Pražské jako se tak stalo nejvolnějším obdobím sovětské nadvlády, které přineslo nejprve uvolnění cenzury a později její úplné zrušení (13. června 1968). Už před úplným uvolněním začal tisk informovat o veškerých událostech, včetně dříve zakázaných témat – samizdatu tudíž nebylo potřeba, autoři

²¹ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 6

²² VRBA, Tomáš. *Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení v letech 1970–1989* in. *Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 272-73

²³ KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr. VEČERA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 177–179

²⁴ PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. 2018. ISBN 978-80-88069-69-0, str. 13–22

²⁵ KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr. VEČERA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 219

mohli volně publikovat bez hrozících sankcí. Pomyslným vrcholem pak byl dvanáctý březen, kdy „občané v Praze zakoupili 557 192 výtisků deníků, tedy všechny dostupné exempláře.“²⁶

Mnohem zásadnější je tedy pro samizdat až následující období normalizace, kdy se režim velmi blížil padesátým létům (specifikovat jinak, než 50. létům) a znovu se předefinoval vztah komunismu ke kultuře, i když podle Kusáka „nový kulturní establishment neprosazoval socialistický realismus jako jedinou tvůrčí metodu“ a také povolování západních publikací už nebylo tak přísné jako po roce 1948 – vydaly se například již zmiňované publikace Franze Kafky, které dříve Jirous doma opisoval tajně.²⁷ Tehdy začaly vznikat rozsáhlejší edice i vlastní literární samizdat (po událostech ze srpna 1968). Značná část autorů, kterým bylo v letech 1968 povoleno publikovat, se totiž opět objevila na „černé listině“. ²⁸ Petrová jejich počet odhaduje zhruba na čtyři sta.

Jednou z prvních reforem po Pražské jaru bylo na konci srpna 1968 vytvoření Úřadu pro tisk a informace podléhajícího straně²⁹ a kontrolujícího veškerý rozhlas, tisk, televizi i ČTK. Zatímco v demokratických zemích stačilo pouhé oznámení nového periodika, v Československu začal platit systém předběžného schválení a registrace.³⁰ Mezi zakázanými se objevil například časopis Reportér nebo Politika.³¹ Kromě zákazu vydávání velkého množství děl a časopisů došlo také k rozpuštění Svazu československých spisovatelů. V důsledku zmíněných změn mnoho autorů emigrovalo do zahraničí. U umělců a intelektuálů, kteří zůstali, se brzy objevila touha a potřeba pro nezávislé vyjádření, které měli možnost okusit. Začínají tak vznikat různé literární edice. Autoři se shodují, že první edicí byly pravděpodobně olomoucké Texty přátel, vydávané Petrem Mikešem, Eduardem Zachem.³² Pod tímto názvem vyšla první publikace této edice v roce 1972, ale Gilarová uvádí, že její editoři datují vznik

²⁶ HOPPE, Jiří. *Občanská společnost v roce 1968* in. Online slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989, ed. Jiří Kocian. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1, str. 829

²⁷ KUSÁK, Alexej. *Kultura a komunismus* in. Online slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989, ed. Jiří Kocian. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1, str. 412

²⁸ PREČAN, Vilém. *Nezávislá literatura a samizdat v Československu 70. a 80. let* in. Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví v Praze. Praha: Památník národního písemnictví, 1991, r. 25, str. 17-18

²⁹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Maxdorf, 1994. 124 s. Historia Nova, sv. 6. ISBN 80-85800-12-8, str. 12

³⁰ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace : nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň : Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1, str. 137

³¹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Maxdorf, 1994. 124 s. Historia Nova, sv. 6. ISBN 80-85800-12-8, str. 12

³² Viz např. GRUNTORÁD, Jiří. *Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let* in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989 NEBO KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr. VEČERA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-698-8

o rok dříve, kdy vydali první opisy ve spolupráci s Jaroslavem Erikem Fričem.³³ „Mezi prvními rovněž byli Ludvík Vaculík, který založil *Edici Petlice*, Jan Vladislav s *Edicí Kvart* a o něco později, kdy *Petlice* měla za sebou už první padesátku vydaných samizdatových knížek, Václav Havel založil *Edici Expedice*,“ uvádí Prečan.³⁴ Spojovacím prvkem těchto edic byl podpis autora na titulní straně opisu. Sice na nich pracovaly písárky (jeden titul opisovalo klidně několik písárek zároveň), ale vlastnoruční podpis autora měl chránit před zákonem, podle kterého autor se svým dílem mohl zacházet dle svého uvážení, tedy jej i opisovat. Dalším ochranným prvkem byly výzvy k zákazu opisu.

První polovina let sedmdesátých byla kromě vzniku literárních edic ve znamení jednotlivě kolujících rukopisů zejména polických textů. Texty se nejběžněji opisovaly na psacím stroji, jen málo kdo měl v té době cyklostyl, který svou technologií propouštění barvy skrze blánu, umožnil vyšší počet kopií. Většinou se, bez jakékoliv organizační struktury, na průklepový papír vytvořilo deset až dvanáct opisů, které se řetězově předávaly dál, zejména po známých. „Ve druhé polovině nastoupil nezadržitelný trend k literárnímu pojetí a periodicitě,“ píše Posset. Na popularitě získávaly nové žánry jako kritika, polemika, glosa a recenze. Periodicita zase napomohla od panujícího chaosu divokého samizdatu a k vytvoření jeho určitého řádu.³⁵

1.2.2 Charta 77 a její vliv na další vývoj samizdatu

Největšího rozmachu se samizdat dočkal se vznikem Charty 77, která mimo jiné několikrát, spolu s Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných, poukázala na diskriminaci československých spisovatelů zveřejněním tří set šedesáti zakázaných jmen. Tento krok dodal odhodlání vícero autorům, takže produkce samo-vydávaných tiskovin rapidně vzrostla. I přes stále hrozící nebezpečí, jako byly policejní šikana, výslechy nebo zákaz práce v oboru, nejvýraznějšími v letech 1977–79 a 1981–83³⁶, začaly vznikat nové formy samizdatů, nabídka se rozšířila. Podle výzkumu Posset vzrostl počet odborných sociologických, ekologických, pedagogických, divadelních, historických a dalších časopisů. Žánrový trend byl zejména v

³³ GILAROVÁ, Zuzana. Texty přátel In *Slovník české literatury po roce 1945 [on-line]*, Ústav české literatury AV ČR <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1844>

³⁴ PREČAN, Vilém. *Nezávislá literatura a samizdat v Československu 70. a 80. let* in Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví v Praze. Praha: Památník národního písemnictví, 1991, r. 25, str. 17-18

³⁵ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 6-9

³⁶ Tamtéž str. 8

publikování esejí a poezie. Nejčastějšími tématy byly tabuizované myšlenky filozofa Jana Patočky, nebo T. G. Masaryka, dále téma První republiky a oficiálním zpravodajstvím zkreslovaný život na Západě i události z Ploska.³⁷

Mezi nejznámější samizdatová periodika vzniklá po roce 1977 se řadí kulturní časopis *Vokno*, vydávaný od roku 1979 Františkem Stárkem zvaným *Čuňas* a Ivanem Martinem Jirousem známým pod přezdívkou *Magor*. Později k časopisu vycházela ve vyšší periodicitě příloha *Voknoviny*, zaměřená na aktuální kulturní události a zprávy. Odborné časopisy vznikaly hojně v druhé polovině osmdesátých let, kdy samizdatová tvorba dosahovala svého vrcholu a vycházelo okolo dvou set titulů. V odborné sekci se těšil oblibě Sociologický obzor či Ekologický bulletin, vycházející zprvu třikrát ročně, později jako měsíčník.³⁸

Rozvinula se také spolupráce domácího samizdatu s exilem, který velkou část vydaných knih a časopisů tajně distribuoval čtenářům zpět do Československa. Některá exilová nakladatelství dokonce domácím autorům za publikování platila.³⁹ Podle Prečana lidé v exilu zajišťovali důležitou komunikační a informační úlohu: „Zabezpečovali přísun samizdatových textů rozhlasovým stanicím, jež vysílaly česky a slovensky, západním masmédiím i nakladatelským institucím. Umožňovali tajnou dopravu ve velkém rozsahu oběma směry – rukopisů a informací na Západ, knih a časopisů domů. Od poloviny osmdesátých let se na pomoc samizdatu začaly tajně dopravovat kopírovací přístroje a počítače.“⁴⁰

2.2.2.1 Cesta k profesionalitě

Trend profesionalizace jednotlivců i skupin pokračoval a stupňoval se v osmdesátých letech. S tím přišlo také zdokonalení rozmnožovacích technik, se kterými nezadržitelně přišly vyšší náklady a přehlednost trhu. Přehlednost zajišťovaly anotace a recenze vycházející v časopisech *Kritický sborník* nebo *Informace o Chartě 77*, poprvé vydaný v lednu 1978. Sice stále převládalo rozmnožování přes průklepový papír, objevovala se nicméně i počítačová zpracování. Podle Posset se také objevil „*nástup komerčních principů jako honoráře, prodej, systematická kolportáž, předplatné, respektování autorských práv, uvádění pramenů a volnější*

³⁷ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str.10

³⁸ NEBO KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr. VEČERA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 226

³⁹ PREČAN, Vilém. *Nezávislá literatura a samizdat v Československu 70. a 80. let* in Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví v Praze. Praha: Památník národního písemnictví, 1991, r. 25, str. 13–23

⁴⁰ Tamtéž

konspirace." Mimo jiné ubylo anonymních autorů, kteří do této chvíle místo jména používali různé šifry a pseudonymy, tudíž se více objevovaly klasické tiráže. Beze změny zůstalo nadšení autorů. V neposlední řadě se zmíněné aspekty profesionalizace projeví na rozšiřující se nabídce. Zejména odborné časopisy začaly být populárnější – objevily se samizdaty zaměřené na divadlo, ekologii či sociologii.

Ačkoliv se oficiální zpravodajství nikdy o samizdatu nezmiňovalo, přesto se tyto dvě strany vzájemně ovlivňovaly. Samizdat i ostatní nezávislé aktivity neustále rozšiřovaly mantinely zakázaného. Posset to vysvětluje jako „*nejasnou hranici mezi oficiální a neoficiální literaturou a kulturou, která se přítomností samizdatu a konkurence, pomalu, ale nevyhnutelně posunuje ve prospěch nedovoleného, samizdatu. Také rozhodnutí několika známých autorů publikovat pouze v samizdatu nutí úřady, aby z prestižních důvodů trochu povolily šrouby.*“⁴¹

Přesto museli být tvůrci samizdatů maximálně obezřetní a počítat s možnými postihy. Snažili se před nimi sice chránit větami o zákazu dalšího přepisování, stát však nekompromisně uděloval tresty i přes tato opatření. Petrová počítá, že „*od roku 1977 zachytil Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) přes padesát případů lidí nespravedlivě odsouzených za tuto činnost.*“ Tresty se lišily, ale mohly se vyšplhat až na desetileté vězení, které podle Petrové hrozilo v případě velkého rozsahu nebo spolupráce se zahraničím.⁴²

⁴¹ POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 9-11

⁴² PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str.138

2. ZÁPADOČESKÝ KRAJ

Ke konkrétnější představu o situaci v kraji během roku 1989, na který se tato práce zaměřuje, je dobré uvést dvě základní informace o počtu obyvatel a jejich pracovním zařazení, které je v následujících kapitolách zmiňováno.

Podle Valeše byla Plzeň roce 1989 druhým největším městem v Čechách podle počtu obyvatel.⁴³ Podle výsledku sčítání obyvatel z roku 1991, tehdy měla 188 593 trvale žijících obyvatel. V Karlových Varech mělo v témže roce trvalý pobyt 91 822 lidí. V součtu měl bývalý Západočeský kraj okolo 860 tisíc trvale žijících obyvatel, což bylo oproti Praze přes více než 350 tisíc obyvatel méně.⁴⁴ Nižší počet obyvatel na velkém území, které bylo kvůli historickému vývoji navíc pod vyšší kontrolou StB než jiné kraje, byl jednou z příčin nižší míry protirežimního aktivismu oproti Praze. Na zdejší obyvatele bylo snazší dohlédnout a v menších obcích také působila určitá sousedská kontrola.⁴⁵

Plzeň byla průmyslově významnou oblastí Československa, zejména díky Škodovým závodům. Plzeňské pivovary naopak zvyšovaly význam Plzně v oblasti potravinářství.⁴⁶ V roce 1991 pracovalo v průmyslu 37,6 % obyvatel Plzně.⁴⁷

2.1 Historický vývoj mezi lety 1945 až 1989

Americká vojska překročila českou hranici u Ašského výběžku 18. dubna 1945. Tento postup však nebyl jejich záměrem. Podle historika ze Západočeské univerzity v Plzni Tomáše Jílka šlo o takticko-operační tah, při kterém Američané bránili levý bok své divize. O dvanáct dní později Generál Eisenhower informoval Sověty o postupu na Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice a dohodl tuto linii jako místo setkání obou vojsk. Americká armáda se při svém postupu setkala jen s minimálním odporem, takže už 5. května osvobodila první tři česká města

⁴³ VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 13

⁴⁴ Sčítání lidu, domů a bytů 1991: *Statistický lexikon obcí České republiky 2013*, Český statistický úřad a Ministerstvo vnitra ČR, Praha: 2013, ISBN 978-80-250-2394-5, str. 18–19

⁴⁵ Osobní rozhovor s Janem Jelínkem, Plzeň 12. 03. 2020, viz příloha 1

⁴⁶ VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 14

⁴⁷<https://www.czso.cz/documents/11308/25225901/tab88.pdf/f67660e3-12dd-4c54-9687-09886744d30a?version=1.0>

– Domažlice, Horšovský Týn a Klatovy. Následující den byla za bouřlivého vítání českými občany s rozkvetlými šeríky v rukách osvobozena Plzeň.⁴⁸

2.1.1 Poválečné období a nástup totality

Americká vojska setrvala na českém území sedm měsíců, do konce listopadu 1945. Během tohoto období pomáhali Američané s poválečnými opravami, dodávali materiál i zdravotní potřeby včetně penicilinu. I přes jejich přítomnost však v oblasti sílily levicové názory, podle Jílka mimo jiné „*díky významné úloze Sovětského svazu v porážce nacistického Německa.*“⁴⁹

Sověti po stáhnutí amerických vojsk začali znárodňovat významné podniky jako Škodovku, Prazdroj nebo doly Sokolovské i Plzeňské pánve. V neposlední řadě došlo k znárodnění německých podniků v rámci systematické očisty od Němců, která vyvrcholila jejich odsunem z pohraničí a únorovým návratem Čechů na toto území. V rámci upevňování moci Sovětský svaz podněcoval k budovatelskému nadšení, například volným dnem pro „škodováky“, aby se mohli zúčastnit únorové manifestace na podporu demise nekomunistických ministrů.

S nástupem Komunistické strany k moci nastala proměna společenské situace a zavřely se také hranice. Ti, kteří se je v posledních chvílích snažili překročit, byli zadrženi. Pod taktovkou Akčního výboru Plzeň-město v čele s Antonínem Ševčíkem začaly systematické čistky, během kterých byli do všech významnějších funkcí závodů i úřadů dosazeni komunističtí funkcionáři.⁵⁰ Význam Američanů při osvobození západních Čech se překrucoval – byla například vydána publikace *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Dlouho nevydržely ani v pětáctýřicátém roce slavnostně odhalované pamětní desky, většinu z nich Sověti zlikvidovali. Nástup totalitní moci v západních Čechách byl snazší a rychlejší než v jiných částech země. Z výsledků voleb do Ústavodárného národního shromáždění v roce 1946, ve kterých komunisty volilo 70 procent voličů, se dá vyvodit, že měli

⁴⁸ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 32–34

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ OKTÁBCOVÁ, Apolena. *Kultura protestu – formování občanské aktivity na Plzeňsku před a po roce 1989*, Praha, 2016, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie – soudobých dějin, str. 20

podporu valné části nově přistěhovaných Čechů. Rychleji zde probíhala také kolektivizace zemědělství.⁵¹

2.1.2 Průběh padesátých let a cesta k Pražskému jaru

Tvrdé praktiky režimu se začaly projevovat už v osmačtyřicátém roce, například stíháním a vyslýcháním studentů, kteří se zúčastnili pohřbu Eduarda Beneše, na který donesli květiny se stuhou „*Prezidentu a naší demokracii věrni zůstaneme*“. V průběhu padesátých let začala násilná kolektivizace venkova a začátek vykonstruovaných politických procesů, při kterých nebylo ojedinělé mučení ani popravy. Vězni byli posíláni pracovat do uranových dolů v Jáchymově.⁵²

Důležitým mezníkem, který dodnes mnoho plzeňských občanů považuje podle ankety skupiny studentů, publikované ve sborníku *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, za sprostý podvod, byla měnová reforma, uskutečněná v květnu 1953.⁵³ Krok, který znehodnotil měnu, mnohé životní úspory a celkově snížil životní úroveň, vyvolal bouřlivou demonstraci. Stávkující „škodováci“ se připojili ke dvacetitisícové demonstraci na náměstí Republiky, při které demonstranti vyhazovali z oken radnice předměty s komunistickými znaky, sochy a obrazy sovětských představitelů. Akci nakonec rozehnaly Lidové milice a začalo zatýkání i postihy.⁵⁴ Bylo zatčeno celkem 231 demonstrantů, kteří dostali tresty ve výši 10–14 let vězení.⁵⁵

Situaci v kraji uklidnily první pokusy o reformu zpustošené země, které přišly po projevu *O kultu osobnosti*. Strana si dala za cíl zejména opatrnější kolektivizaci, přísné dodržování zákonů, přechod od těžkého průmyslu k lehkému a zvyšování životní úrovně. Spousta reforem se nakonec nestala, ale životní úroveň se v šedesátých letech opravdu začala zvyšovat – začala výstavba nových bytů a strana kladla důraz na sport a kulturu. Karlovarský filmový festival získával na prestiži i v zahraničí. Udály se dokonce změny v ekonomice, které

⁵¹ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 32–38

⁵² Tamtéž, str. 39

⁵³ FENCL, V., HONOMICHL, J., KALENDA, P., KOZÁKOVÁ, H., KŘÍŽ, R. *Obraz města Plzně před rokem 1989* in. VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 24

⁵⁴ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 42–43

⁵⁵ DANIEL, Alexandr (ed.) a ZBIGNIEW, Gluza (ed.). *Slovník disidentů: Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989 /I*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2019. ISBN 978-80-88292-34-0, str. 86

umožnili rozvoj karlovarských porcelánek a skláren. Změny se však po čase neukázaly jako příliš účinné, což se projevilo na kvalitě výrobků a malé konkurenceschopnosti podniků. Nezdar tentokrát vyústil v rozepře uvnitř strany.⁵⁶ Především lednové zasedání ÚV KSČ roku 1968 mělo zásadní vliv na reformní vývoj. Antonín Novotný na něm byl nahrazen Alexandrem Dubčekem a pomalu začalo Pražské jaro.⁵⁷ Podle historika Alfréda Hyny měl v rozproudění reformu významnou roli plzeňský stranický deník Pravda, který publikoval kritické články, především v rubrice *Volná tribuna*, jejichž autoři přinášeli mnoho důležitých nápadů.⁵⁸

Lidé v tomto období požadovali zpětné přejmenování ulic, v rámci velké vzpomínkové akce obnovu zničených památníků americkým vojákům, Plzeňané návrat sochy T. G. Masaryka do města. Mezi diskutovanými tématy byla rehabilitace obětí politických procesů. V období od února do srpna vzniklo množství místních spolků a krajských poboček pražských organizací jako Spolek za lidská práva, Klub angažovaných nestraníků, sdružení politických vězňů K231 a rozvoj zaznamenaly i skautské a sokolské oddíly.

2.1.3 Znovuzrození a pád totality

Ještě na začátku roku 1969 se v Plzni uskutečnila masivní akce spojená s upálením Jana Palacha. Samozřejmě normalizační kroky nezpomalila, byla tak poslední velkou manifestací v kraji na delší dobu. Okupace v Západočeském kraji proběhla pouze s pasivním odporem, bez výrazného násilí, lidé bránili především budovy sdělovacích prostředků a sundávali či zamalovávali názvy ulic. Uklidnění demokratizace přesto v Západočeském kraji nenastalo ze den na den. První Husákovy normalizační kroky byly znatelné od jara. Tehdy se začaly probouzet názory extrémně protireformních představitelů strany a opět byly zahájeny postupné čistky. Proreformní kolegy se jim podařilo vytlačit z funkcí na podzim 1969.⁵⁹

Podle historika Milana Otáhalo „*politické procesy z léta 1972 uzavírají první etapu normalizace.*“⁶⁰ V letech, které se výrazně podobaly období padesátých let, se stáhly reformní hlasy do opozice a lidé, stejně jako ve zbytku země, ve velkém chatařili a stahovali se do

⁵⁶ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, 43–50

⁵⁷ HYNA, Alfréd. *Pokus o reformu socialismu v západních Čechách (leden–červen 1968)* in. *Západočeský historický sborník*, Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995, str. 342

⁵⁸ Tamtéž, str. 345

⁵⁹ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 46–47

⁶⁰ OTÁHAL, Milan a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85800-12-8, str.29

ústraní.⁶¹ Výstavba nových bytů navíc zvyšovala životní úroveň, běžní lidé se tedy málo bouřili a významně se zvedla také natalita – v Plzni byl roční přírůstek obyvatel okolo dvou tisíc osob.⁶²

Opětovné rozprůdění nezávislých aktivit přišlo v roce 1977 se vznikem Charty 77, která podnítila nespočet občanských aktivit a protirežimní aktivismus obecně, čemuž se bude věnovat následující kapitola.

Symbolický počátek reformního období sahá do roku 1985. Tehdy nastoupil k moci Michail Sergejevič Gorbačov, který se snažil zlepšit fungování Sovětského svazu ekonomickými reformami perestrojky a ukončit Studenou válku. Druhým zásadním milníkem byl 26. duben následujícího roku – zatajování a lži ohledně výbuchu jaderné elektrárny Černobyl vytvořili mezi režimem a lidmi, kteří měli informace ze zahraničních médií, největší propast.⁶³

Nespokojené obyvatelstvo se začalo ozývat a v této chvíli byly kraje významnějším hybatelem než Praha a Brno, případně Ostrava. Jako příklad takového protestu Valeš uvádí červencovou pouť roku 1985 ve Velehradě, které se účastnilo na sto tisíc věřících, kteří zde vyjádřili nesouhlas s režimem a touhu po opravdové náboženské svobodě.⁶⁴ Jílek v jedné ze svých publikací zase zmiňuje „*pietní akt k uctění spojeneckých letců zahynuvších po náletu na Plzeň v dubnu 1945.*“ Sešlo na se něm dvě stě lidí, kteří se o akci dozvěděli ze zahraničních médií.⁶⁵ 15. září 1987 se v Plzni – Lochotíně uskutečnil Mírový koncert Olofa Palmeho, který byl manifestem za střední Evropu bez jaderných zbraní. Akci nakonec rozehnala Veřejná bezpečnost. Lidé se však nenechali odradit, v roce 1988 znatelně přibývalo demonstrací a náboženských poutí. Objevily se také krajské pobočky velkých spolků – v Západočeském kraji byla kvůli historickému kontextu oblíbená organizace SPUSA – Společnost přátel USA,⁶⁶

⁶¹ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 46–47

⁶² OKTÁBCOVÁ, Apolena. *Kultura protestu – formování občanské aktivity na Plzeňsku před a po roce 1989*, Praha, 2016, Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie – soudobých dějin, str. 20

⁶³ VALEŠ, Lukáš. *Nebyla to jenom Praha – Podíl obyvatel Českých a Slovenských měst a regionů na pádu komunistického režimu* in. Historický časopis, 2018, 66, 1, str. 137-139, Bratislava.

⁶⁴ Tamtéž str. 137-138

⁶⁵ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 47–48

⁶⁶ Tamtéž

kteřá měla především vzdělávací a osvětovou činnost, například o historii osvobození západních Čech.⁶⁷

Největší nápor zdola přišel v západních Čechách přišel v roce 1989, stejně jako ve zbytku republiky. Často zmiňovanou událostí je vzpomínka na osvobození Plzně americkou armádou, při které se zpívala státní hymna a na náměstí Míru byly k památníku Osvobození položeny květiny.⁶⁸ Protifašistickou demonstraci oznámili na 6. května tři plzeňští disidenti – Jan Rampich, Jiří Šašek a Jindřich Kolář, při jednání na Místním národním výboru jim však byl vysloven zákaz akci uskutečnit. Na daný den byli na místě v civilu nachystaní členové StB i SNB a kontrolovali všechny po náměstí procházející občany. Akce se nakonec zúčastnilo na tři sta lidí a většinu iniciátorů byla pozatýkána.⁶⁹ Podobné demonstrace se až do listopadu nepodařilo zopakovat. Byla sice vyhlášena demonstrace na 21. srpen, nicméně se jí nepodařilo uskutečnit.

Události se daly do pohybu v druhé polovině listopadu. První demonstrace, na které se sešly stovky lidí, proběhla 20. listopadu. Den na to vzniklo plzeňské Občanské fórum. Průběh listopadových událostí popisuje Tomáš Jílek: „*Od 24. listopadu se konala na plzeňském náměstí Republiky masová shromáždění až do 11. prosince 1989. Generální stávka proběhla 27. listopadu... O 12 hodině se na náměstí Republiky sešlo přes 50 000 lidí z nejrůznějších plzeňských závodů s výjimkou Škodovky.*“⁷⁰ Ale i tak sehrála pro pád režimu svou roli, její dělníci byli komunisty důležitou sortou lidí. Jejich čtyřicet tisíc zaměstnanců se však vzbourilo a stávkovalo. Dvacet tisíc z nich se ale i přes veškerou snahu vedení je zadržet, připojilo k demonstraci na náměstí.⁷¹

K domluvě o vytvoření nové městské rady došlo mezi Národním výborem a OF podle Jílka v polovině prosince. „*První svobodné volby do městského zastupitelstva proběhly 24. února 1990, kdy většina Plzně volila Občanské fórum,*“ píše Jílek. V červnových volbách do Sněmovny lidu, Sněmovny národů i České národní rady dostalo Občanské fórum od Plzeňanů dokonce nejvíce hlasů z celé republiky.⁷²

⁶⁷ www.spusa.cz/usa/hist.html

⁶⁸ Tamtéž, str. 48

⁶⁹ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 0

⁷⁰ JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*, Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání. 2010, ISBN 978-80-7043-927-2, str. 48–49

⁷¹ Tamtéž, str. 46–49

⁷² Tamtéž, str. 49

2.2 Protirežimní aktivismus v Západočeském kraji

Publicista a bývalý disident Petr Pospíchal datuje vznik českého disidentského hnutí do počátku sedmdesátých let. Opozici podle něj spojilo pronásledování zahájené s příchodem normalizace, vzniklo tak „široké tolerantní hnutí, usilující spíše o obranu pošlapávaných hodnot než o změnu systému.“ Její vztahy pravděpodobně více utužil útlak účastníků Havlovy adaptace Žebrácké opery a zatčení undergroundových hudebníků v roce 1976.⁷³

Utvoření západočeského disentu proběhlo ve stejném období, akorát měl specifický problém, a sice že o sobě jednotliví aktéři navzájem nevěděli, což bránilo utvoření organizované struktury. Míra protirežimního aktivismu, se kterým se pojí, kromě demonstrací nebo bytových seminářů, také vydávání samizdatových periodik, začala narůstat po vydání Charty 77. Většina z nich vznikala především v Praze a Brně, kde měli mimo jiné větší výhodu ve vazbách se zahraničím. O větší aktivitě také svědčí počet signatářů Charty 77 v těchto oblastech. Zatímco v hlavním městě se sebíraly stovky podpisů, v Západočeském kraji se našlo pouze 61 signatářů, přičemž 14 podpisů bylo z Plzně. Ačkoliv karlovarský disident Jindřich Konečný v úvodu porevolučního čísla samizdatového časopisu *Stres* píše, že „západočeské disidentské hnutí patřilo spolu s pražským a severomoravským nejen k nejsilnějším v republice, ale také k neaktivnějším,“⁷⁴ oponuje mu výpověď Vladimíra Líbala, plzeňského signatáře Charty 77 v rozhovoru publikovaném ve sborníku *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*: „Zdráhám se to i nazývat nějakým disidentským hnutím, protože to schematizuje – dává to podobu, která taková nebyla. Všechno bylo mnohem složitější v tom, že se pár lidí někde sešlo, něco třeba spolu napsali nebo se pod něco podepsali (...), scházeli se občas po nějakých bytech na přednáškách, které byly neoficiální nebo že se jezdilo po akcích, které patřily do undergroundu. Pravdou je, že to začalo časem narůstat, že ty jednotlivé skupiny, které tady v Plzni byly o sobě navzájem ani nevěděly se začaly navzájem spojovat mezi sebou a vzájemně se navštěvovat. V roce 1989 už těch lidí tady bylo poměrně hodně. (...) Je jasné, že to tady v Plzni muselo být mnohem slabší, protože faktem je, že tady v Plzni to bylo daleko tvrdší v jistém smyslu ze strany

⁷³ POSPÍCHAL, Petr. Úvod in DANIEL, Alexandr (ed.) a ZBIGNIEW, Gluza (ed.). *Slovník disidentů: Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989 /I*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2019. ISBN 978-80-88292-34-0, str. 136–13

⁷⁴ *Stres*. Karlovy Vary, r. 1990, č. 1

STB.“⁷⁵ Státní bezpečnost zde byla aktivnější kvůli poválečné západočeské historii – zdejší obyvatelé si dobře pamatovali osvobození americkou armádou.

Jak již bylo zmíněno, míra aktivismu v západních Čechách (stejně tak jako v jiných krajích) by se svým rozsahem jen těžko srovnávala s Prahou. Podle výpovědí disidentů bylo v Praze na lidi, jednoduše řečeno, mnohem méně vidět než v kraji s téměř o půl milionu nižším počtem obyvatel.⁷⁶ Přes to není možné západočeský protirežimní aktivismus opomíjet. I přes menší rozsah se o plzeňském, tudíž i západočeském disentu hovořit dá a byl stejně jako ten Pražský důležitým dílem k odstranění totalitního režimu v zemi.

Vladimír Líbal v rozhovoru pro tuto bakalářskou práci jmenoval jako nejčastější neoficiální aktivity pořádání nezávislých kulturních aktivit a bytových seminářů, tvorba samizdatu, podepisování petic, hladovky za osvobození politických vězňů nebo připojování se k nezávislým aktivitám a hnutím.⁷⁷ Mezi v kraji populární opoziční skupiny patřily:

- Politicky orientovaný Klub za socialistickou přestavbu **Obroda**, jehož členy byli zejména bývalí členové KSČ.⁷⁸ Vznikl v roce 1987, programové prohlášení však vydal až o dva roky později. Jeho nejvýznamnější náplní byla snaha o dialog s KSČ a vydávání časopisu *Dialog*;⁷⁹
- Západočeská pobočka **Sdružení T. G. Masaryka**;
- **Hnutí za občanskou svobodu**, ve kterém se inicioval mimo jiné jeden z tvůrců Pevné hráze – Vladimír Líbal;
- **Mírový klub Johna Lennona**;
- Specifickou organizací byl **Český svaz zahrádkářů**, ve které se kvůli možnosti vycestování do zahraničí mnoho disidentů angažovalo, ačkoliv se svaz neprofiloval jako politický;⁸⁰
- V posledním roce komunismu se v kraji stala populární již zmiňovaná západočeská pobočka **SPUSA**. Společnost vznikla v roce 1948, ale její činnost byla záhy

⁷⁵ VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 45-49

⁷⁶ Osobní rozhovor s Janem Jelínkem, Plzeň, 12. 03. 2020, viz příloha 1

⁷⁷ Emailový rozhovor s Vladimírem Líbalem, 27. 03. 2020, viz příloha 2

⁷⁸ PEŠLOVÁ, Eva & kol. *Plzeň – město v roce 1989-1990 (charakteristika lokality)*, in: Rok 1989 v Plzni a západních Čechách, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 17-18

⁷⁹ DANIEL, Alexandr (ed.) a ZBIGNIEW, Gluza (ed.). *Slovník disidentů: Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989 I*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2019. ISBN 978-80-88292-34-0, str. 123–124

⁸⁰ PEŠLOVÁ, Eva & kol. *Plzeň – město v roce 1989-1990 (charakteristika lokality)*, in: Rok 1989 v Plzni a západních Čechách, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 17-18

zakázaná. V roce 1968 se objevily snahy o jeho obnovu, nicméně ji překazil vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Činnost plně obnovil v roce 1989 a funguje dodnes.⁸¹

2.2.1 Hudba a umění

Významným místem v kraji, kde se uskupovala aktivní část obyvatel, bylo plzeňské Divadlo pod Lampou, založené v roce 1977. Podle Valeše se stalo „*střediskem alternativní hudby, ve kterém vystupovala řada zakázaných či pololegálních umělců.*“⁸² Plzeňana Jan Jelínek, který se v té době také pohyboval mezi disidenty, v rozhovoru pro tuto bakalářskou práci vzpomínal na divadelní představení, která měla stranou předem schválený scénář, který na místě vždy někdo kontroloval. Kontrola prý většinou nebyla důsledná, tudíž protistranické narážky v představeních většinou procházely. Samozřejmě se ale stávalo, že po několikáté repríze byla inscenace zakázána.⁸³

Podle českého novináře Josefa Vlčka byla v Čechách nejsilnější částí alternativní kultury sedmdesátých a osmdesátých let hudba, což přisuzuje vrcholu kariéry Beatles.⁸⁴ Tehdy se u nás rozvinul bigbít, undergroundová hudba, jež podle Ivana Martina Jirouse nebyl přímo vymezený žánr a jeho představitelé hráli především rock.⁸⁵ Nakonec se u nás objevil punk – známým pankáčem byl v západních Čechách Jan Rampich, který také stál u zrodu časopisu Pevná hráz. Délka působení těchto kapel byla většinou okolo pěti let, poté se z různých důvodů rozpadaly. Inspiraci skupiny čerpaly ze zahraniční scény, která se jim otevřela v době uvolnění a železná opona ji zase v roce 1969 zavřela. Mezi kapely ze Západočeského kraje patří například plzeňská undergroundová skupina *The Suřík*, založená v roce 1977, nebo alternativně rocková skupina *Aktual*, poskládaná v roce 1973 z party z Mariánských Lázní, která prý byla pro mnohé další kapely zdrojem inspirace.⁸⁶

Roku 1981 se do Plzně přesunul známý folkový hudební festival Porta. Festival tramské a country hudby vznikl v roce 1967 v Ústí nad Labem z myšlenky několika přátel.

⁸¹ www.spusa.cz/usa/hist.html

⁸² VALEŠ, Lukáš, *Nebyla to jenom Praha – Podíl obyvatel Českých a Slovenských měst a regionů na pádu komunistického režimu*, Historický časopis, 66, 1, 2018, str.135

⁸³ Osobní rozhovor s Janem Jelínkem, 12. 03. 2020, Plzeň, viz příloha 1

⁸⁴ VLČEK, Josef. *Hudební alternativní scény sedmdesátých až osmdesátých let* in. ALAN, Josef. Alternativní kultura jako sociologické téma in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 201

⁸⁵ JIROUS, Ivan Martin a ŠPIRIT, Michael. *Magorův zápisník*. Praha: Torst, 1997. ISBN 80-7215-033-2, str. 196

⁸⁶ VLČEK, Josef. *Hudební alternativní scény sedmdesátých až osmdesátých let* in. ALAN, Josef. Alternativní kultura jako sociologické téma in. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 201–213

O rok později do festivalu byla zařazena soutěž autorské tvorby a festival získával na popularitě. V Ústí nad Labem však vydržel jen do roku 1970, poté se místo konání každý rok měnilo a do Ústí se opět vrátil o šest let později. Uspořádán byl pouze jeden ročník a další tři roky se konal v Olomouci. V roce 1980 mu na rok poskytl záštitu již podruhé Sokolov a následující sezónu se festival přesunul do Plzně, kde také zůstal.⁸⁷ Jednalo se o oficiální akci, zaštitěnou Úřadem vlády a Ministerstvem kultury ČSSR, ale zároveň zde mísila šedá zóna se zakázaným disentem, takže některé straníky jeho existence znepokojovala. Na festivalu se často objevovaly všemožné protistranické narážky. Napětí vrcholilo v roce 1989, kdy se festival konal pod „bezpečnostními“ opatřeními policie. Přesto se protistranické narážky objevovaly jak ze strany účinkujících, tak od moderátorů. Organizátoři při tomto ročníku dokonce vytvořili speciální tým, který pod záminkou hlídání stanového městečka chodil a strhával veškeré protikomunistické letáky, aby bezpečnostní složky festival nerozehnal, čímž předem vyhrožovali.⁸⁸ Tímto způsobem například dopadla v roce 1983 kulturní událost v Holubíně. V rozhovoru na ní vzpomínal Vladimír Líbal: „*ve venkovním prostoru byla plánována velká kulturní akce s hudbou a s divadlem a která byla tvrdě rozprášena StB, a dokonce i armádou.*“

Kromě velkých kulturních akcí se pořádaly také menší koncerty undergroundové a punkové hudby. Konaly se většinou v hospodách (mimo to hospody byly místem, kde se o takových akcích předávaly informace⁸⁹), bytech disidentů, svatbách nebo v „barácích“ – venkovských usedlostech, ve kterých pospolu žilo několik rodin a byly místem, kde se scházel underground. V západních Čechách byl například Androšský barák u Mariánských Lázní nebo bývalý mlýn v Osvračíně na Domažlicku, patřící manželům Chnápkovým.

2.3 Samizdatová periodika v západních Čechách

Samizdat v Západočeském kraji samozřejmě existoval v průběhu celé komunistické éry, jednalo se ale především o literární. Vznik periodik začínal postupně na přelomu sedmdesátých

⁸⁷ <https://www.porta-festival.cz/historie-porty>

⁸⁸ MARTÍNKOVÁ, Jana & kol. *Opozice a disent v Plzni před rokem 1989* in. VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 66–71

⁸⁹ VLČEK, Josef. *Hudební alternativní scény sedmdesátých až osmdesátých let* in. ALAN, Josef. *Alternativní kultura jako sociologické téma* in. *Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha: Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-449-1, str. 211

a osmdesátých let. Hlavním mezníkem bylo vydání Charty 77. Prvním periodikem v západních Čechách byly pravděpodobně *Karlovarské listy* z roku 1979, o kterých se krátce zmínil bulletin *Informace o Chartě 77* publikovaný stejného roku. Z důvodu častých zásahů Stb byly na západě Čech po roce 1982 samizdatové aktivity utlumeny, k opětovnému obnovení tohoto druhu činnosti došlo až v roce 1988 a 1989.⁹⁰

2.3.1 Náboženský samizdat

Podle Petrové se na Plzeňsku opisovaly náboženské texty a publikace různých autorů, převážně německých. Z německého jazyka se také překládaly texty reflektujícího současného člověka z křesťanského pohledu, mezi které patří například kolekce *Charizmatika*. Aktivním „opisovatelem“ byl v tomto odvětví Miroslav Svoboda, který svázal několik nábožensky tematických sbírek, mimo jiné ucelenou kolekci poezie Jana zahradníčka.⁹¹

V témže období jako Karlovarské listy, vzniklo v kaji náboženské periodikum *Vzkříšení*, které vydával sušický kaplan Adolf Pintí. Petrová ve své diplomové práci datuje vznik časopisu do roku 1979⁹², Johana Posset ale zaznamenala první vydané číslo až o dva roky později – v dubnu 1981.⁹³ Časopis *Vzkříšení* začal Pintí vydávat jako měsíčník vytištěný na průklepový papír v osmi opisech a jako jeden z mála ho, až na pár výjimek, vydával do roku 1989. Vznik tohoto periodika byl inspirovaný pražským samizdatovým bulletinem *Informace o církvi*.⁹⁴ Kaplan v časopise publikoval různá bilancování, překlady z cizojazyčných časopisů i reflektoval aktuální dění. Ačkoliv jeho rubriky nebyly pravidelné, některé se opakovaly, např. *Rodičům a dětem*, později přejmenovanou na *Děti – dospělí*, *Reportáž* či *Aktuální dnes*.⁹⁵

⁹⁰PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. 169, 192–193

⁹¹PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 146–147

⁹² Tamtéž, str. 170

⁹³ POSSET, Johana, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T. 1991. ISBN-80-901192-0-4, str. 166

⁹⁴PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 146–147

⁹⁵ *Vzkříšení*, r. 1982–1989

2.3.2 Trampský a skautský samizdat

Za zmínku stojí také trampská a skautská periodika, která byla rozšířená na území celého státu a tvořila početnou kategorii samizdatu. V západních Čechách byl představitelem této kategorie občasník *Pajda*, který vyšel sedmkrát v nákladu sta kusů. Sloužil především pro vlastní potřebu plzeňských trampů, kteří tímto způsobem chtěli rozšířit informace o svých činnostech a zážitcích mezi své známé. Sloužil rovněž pro předání informací o nadcházejících akcích. Jeho poslední čísla ale přeci jen reflektovala společenskou situaci, kvůli čemu nakonec byli vydavatelé vyslýcháni Stb. Výsledky dovedly redakci k rozhodnutí s vydáváním časopisu z obavy před dalšími postihy přestat.⁹⁶ O něco konkrétněji popisuje konec *Pajdy* jeden z jejích přispěvatelů Petr Náhlík v rozhovoru citovaném Valešem v jeho článku uveřejněném v Historickém časopisu: „*V roce 1982 jsme skončili s časopisem na zásah StB... Chodili jsme tehdy do hostince U zlaté koule a chodili tam i lidé jako třeba Miroslav Svoboda, který už tehdy tam nosil politické samizdaty... A když jsme právě jezdili do Prahy se poučit, jak se chovat na těch výslechách, tak jsme říkali, no dobře, když už nás teda ty policajti otravujou kvůli tomu, že děláme naprosto nevinnou tvorbu svých kamarádů, která je naprosto jakoby apolitická, tak když teda něco máme opisovat, tak bysme měli opisovat něco pořádného.*“ Někteří autoři se totiž po ukončení vydávání rozhodli pro spolupráci s jinými redakcemi trampských samizdatových časopisů jako *Toulavec*, *SEM-TAM*, *TAM-TAM*, *Šmatlavů stopů*, *Poutník* a *Letokruhy*, jejichž texty přepisovali.⁹⁷

Na druhém konci kraje, v Ostrovně nad Ohří, vycházel trampský občasník *Hlas severozápadu*, známy jsou dvě vydání.⁹⁸ První vydání obsahuje pouze dva texty, druhé je delší – na jeho dvanácti stranách jsou především povídky a básničky, na konci také vtipy. Obě vydání mají odlišný vzhled titulní strany, první vzhledem připomíná školní sešit a je nadepsaný pouze názvem s číslem vydání (první), druhé má v levém horním rohu otisk táborového ohně a čtyřikrát název *NEW TORONTO*, nikoliv *Hlas severozápadu*.⁹⁹

⁹⁶ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 173–174

⁹⁷ VALEŠ, Lukáš, *Nebyla to jenom Praha – Podíl obyvatel Českých a Slovenských měst a regionů na pádu komunistického režimu*, Historický časopis, 66, 1, 2018, str. 136

⁹⁸ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 174

⁹⁹ *Hlas severozápadu*, r. 1979 a 1981

2.3.3 Politický a kulturní samizdat

Všeobecně žádaná byla politicky laděná periodika, často spojená také s kulturou. Jedním z prvních v kraji byl informační bulletin *Doba*. Poprvé vyšel v září 1979 a kromě politiky se zaměřoval také na kulturu. První číslo vyšlo v září roku 1979. Podle Petrové „*jeho obsah tvořily filozofické eseje, politické texty, dokumenty Charty 77, komentáře, fejetony, poezie, písňové texty, literární recenze a rozhovory.*“¹⁰⁰ Samizdatový tříměsíčník *Doba* postupně následovala další periodika a občasníky.

Největší rozvoj politicky laděného západočeského samizdatu přišel s rokem 1989. Tehdy začali v Karlových Varech vydávat Jiří Fuchs s Tomášem Kábrtem a Jindřichem Konečným časopis *Stres*, občasník Nezávislé skupiny občanů Západočeského kraje. Plzeňským příkladem může být dvouměsíčník *Pevná Hráz*, za kterým stáli Jan Rampich, Martin Svoboda, Vladimír Líbal, Ladislav Vyskočil, Jan Jelínek a Ivan Jáchim. Oba zmíněné se zaměřovaly zejména na politiku a kulturu.

Ve Starém Plzenci, asi devět kilometrů od Plzně, začalo Sdružení českého folku vydávat *Staroplzenecký Atašé – Nezávislé noviny pro Starý Plzenec*. Tyto samizdatové noviny vyšly v roce 1989 sedmkrát a dvě další čísla v lednu 1989. První vydání má pouze dvě strany, postupem času se však obsah rozšířil až na stran třináct. Obsah byl kombinací místních i světových událostí o aktuálním politickém a kulturním dění, ale nechyběly ani zajímavosti, viz například článek o původu názvu města, publikovaný ve třetím vydání.¹⁰¹ Předseda Sdružení českého folku byl za tuto samo-vydavatelskou činnost předveden na výslech ke Státní bezpečnosti už po vydání prvního čísla, proti dalším vydavatelům tohoto časopisu bylo zahájeno trestní stíhání.¹⁰² V úvodu pátého čísla se autoři zmiňují o výsledku trestního stíhání – tři členové byli odsouzeni za přečin a byli jim zabavena technika, na které časopis tiskli, což je ovšem od další činnosti neodradilo.¹⁰³ Prvních pět čísel mělo na první straně rukou psaný název, ročník a číslo, v prosinci se tyto prvky převedly do profesionálnější vyhlížející tiskové podoby.¹⁰⁴

¹⁰⁰ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 172

¹⁰¹ *Staroplzenecký atašé*, r. 1989

¹⁰² PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 185

¹⁰³ *Staroplzenecký atašé*, č. 5, r. 1989

¹⁰⁴ *Hurá*, r. 1981

Dále v Plzni vzniklo periodikum undergroundové kapely The Suřík s názvem *Svobodný život*. Autoři ho prodávali za doporučený příspěvek 5 Kčs a vybranou částkou potom dotovali náklad dalšího čísla.¹⁰⁵ V roce 1981 zde třikrát vyšel také třístránkový denník *Hurá*. Šlo o festivalový časopis vydávaný na Portě, která se v tomto roce přesunul do Plzně a dalo by se říct, že byl konkurenčním titulem jiného festivalového časopisu *Portýr*.

¹⁰⁵ Tamtéž str. 185-188

3 PEVNÁ HRÁZ

3.1 Vznik časopisu

Informační bulletin Západočeského kraje *Pevná hráz* vyšel poprvé v květnu 1989 a jeho název ironicky odkazuje na Plzeň, jako pevnou hráz socialismu, jak byla označována.¹⁰⁶ I když mezi pamětníky panují o zakladatelích určitě neshody, které příkládám jisté skromnosti, kvůli níž se nikdo nechce označit za zakladatele – a jistě to také vychází z faktu, že se na založení nepodílel pouze jeden člověk, ale každý přispěl něčím jiným – hlavními hybateli, kteří se na vzniku podíleli byli především Jan Rampich s Vladimírem Líbalem, Ladislavem Vyskočilem a Martinem Svobodou. Velkou roli přitom hráli jejich kamarádi, kteří s časopisem pomáhali a přispívali do něj. Nejednalo se o organizovanou redakci a časopis patrně neměl ani hierarchické redakční uspořádání, včetně absence editora. Určitá editace textů přesto probíhala. Podle výpovědí ji prováděli hlavní iniciátoři časopisu, přičemž základními podmínkami pro publikování byli podle Líbala „*kromě nároků na základní kvalitu textu i jeho zajímavost, relevance a pochopitelně i jeho pravdivost.*“¹⁰⁷ Mezi autory byli například Jan Jelínek, který mimo jiné pomáhal s grafickým zpracováním obálky a editací, Ivan Jáchim, Jiří Šašek, Viola Procházková nebo Jaromír Mergl.¹⁰⁸

Cílem bylo vytvořit nezávislý, politicky laděný časopis, který bude informovat o aktuálním dění. Podle slov Vladimíra Líbala se zakladatelé cítili, že i oni, „*okruh plzeňský aktivistů, by se měl začít veřejně vyslovovat k problémům tehdejší doby.*“¹⁰⁹ Věděli totiž, že ekonomické reformy v rámci perestrojky způsobily v Sovětském svazu jisté uvolnění před tím velmi nesvobodné a svázané atmosféry, která ale u nás zůstala beze změny. „*Stále zde vládli rigidní komunističtí funkcionáři, kteří se tvrdě bránili jakékoliv společenské změně. Chtěli jsme pravdivě informovat o této situaci, o událostech, jež byly širší veřejnosti zamlčovány, chtěli jsme svobodně psát své názory,*“ popisuje Líbal. Nejčastěji se v časopise objevovaly různé petiční texty, výzvy nebo dopisy stranickému aparátu. Stejně tak zde nechyběly reportáže, především ze soukromých neoficiálních akcí.

¹⁰⁶ Emailový rozhovor s Vladimírem Líbalem, 27. 03. 2020, viz příloha 2

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 184–185

¹⁰⁹ Emailový rozhovor s Vladimírem Líbalem, 27. 03. 2020, viz příloha 2

3.2 Způsob výroby a distribuce

Výroba časopisu probíhala na dvou místech. Prvním z nich, kde vzniklo nulté číslo, by mohl být byt v Plzni u bývalého kina Eden. Dle výpovědí pamětníků by mohl patřit Ladislavu Vyskočilovi, který navíc ovládal techniku sítotisku. S tiskem časopisu pomáhal od začátku Jan Rampich. Výroba následujících dvou čísel se přesunula do Lobzí, východní části Plzně. Tam pomáhal Rampichovi s tiskem tehdy dvacetiletý Martin Svoboda, který místo také popsal v rozhovoru publikovaném ve sborníku *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*: „*Později jsme měli v Lobzích takovou malou tiskárnu v malém domku, měli jsme ucpaný, zatemněný okna a tam to tiskli. Měli jsme strach, aby nás nenašli, to by byl konec.*“¹¹⁰

Ostatní, kteří na časopise spolupracovali jinými způsoby, nebo byli alespoň občasnými přispěvateli, o místě tisku nevěděli a nejspíše ani vědět nechtěli, své rukopisy předávali skrze prostředníky, například Vladimíra Líbala. Za prostředníka se označil také zmiňovaný Ladislav Vyskočil, zvaný Whisky. Dle jeho slov s vydáváním časopisu jinak spojený nebyl a pomáhal pouze předávat rukopisy, které schovával doma pod vanou.¹¹¹

Časopis se tiskl dvěma způsoby – titulní strana se vytvářela technikou sítotisku, vnitřek časopisu cyklostylem. Nulté číslo bylo nejspíše vytisknuto na improvizovaný, podomácku vyrobený cyklostyl. Výrobu popsal při Jan Jelínek: „*První číslo (oficiálně se jedná o číslo nulté, pozn. autorky) je čistě cyklostylovaný a ani neměli profesionální vybavení, prostě napnuli na nějaký rám to síto, na stroji natukali blánu, kterou taky někde museli ukrást, zorganizovat, dostali jí prostě od někoho, třeba ze Škodovky,*“¹¹² popsal Jan Jelínek, jak nulté číslo vyráběl Jan Rampich s Ladislavem Vyskočilem.

Vyšel třikrát jako dvouměsíčník. Podle Petrové s nákladem okolo šedesáti kusů.¹¹³ Dle výpovědi Líbala mohlo jít až o stovku kusů, ale jistý si tímto údajem není.¹¹⁴ Distribuce probíhala konspirativně. Výtisky se předávaly mezi přáteli, tudíž každé číslo přečetlo několik lidí.

¹¹⁰ Rozhovor in. VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-55-4, str. 52-54

¹¹¹ Telefonický rozhovor s Ladislavem Vyskočilem

¹¹² Osobní rozhovor s Janem Jelínkem, Plzeň, 12. 03. 2020, viz příloha 1

¹¹³ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 184

¹¹⁴ Emailový rozhovor s Vladimírem Líbalem, 27. 03. 2020, viz příloha 2

3.3 Provedení časopisu

Vnější vizuální provedení

Časopis se tiskl ve formátu A4,¹¹⁵ byl graficky neustálený a jeho vizuální stránka se měnila za pochodu. Nulté číslo je značně improvizované – bez pevných desek i grafické úpravy.¹¹⁶ Na obálce je název časopisu, který je napsaný opakovaně pod sebou v pěti sloupcích. V pravé dolní části je pár řádků vynechaných a do mezery je vepsán dodatek Informační bulletin Západočeského kraje.¹¹⁷

První i druhé číslo už má graficky propracovanější obálku vytištěnou barevným sítotiskem. Obě čísla mají stejným způsobem provedený název časopisu, který je namalován symbolicky nalomený. V obou případech nechybí ani číslo a rok vydání – ten je ale dopsaný rukou. První obálku vytvořil Vladimír Líbal. Je na ní tank, ze kterého vyčnívá řečnický pult a také text poutající na obsah.¹¹⁸ Druhou nakreslil Jan Jelínek. Je na ní pomník znaku KSČ, pod kterým se schovávají na jedné straně komunisté, na druhé dva muzikanti – „pankáč“ s „máničkou“, okolo prší místo kapek komunistické symboly.¹¹⁹ Pouták na obsah čísla chybí.

Vnitřní vizuální provedení

Vývojem prošla nejen obálka, ale také zalomení textu a číslování stran. Nulté číslo má text zalomený v jednom sloupci, titulky vyznačené podtržením a nejsou v něm žádné ilustrace ani přílohy. Číslování stran je umístěno na začátku stránky uprostřed. Název rubriky je vždy pod číslem strany, vyznačený podtržením a opakováním názvu po celé délce řádku.

První číslo střídá jednosloupcové a dvousloupcové zalomení textu. Titulky jsou psané velkými písmeny a opět vyznačeny podtržením, které je v podobě teček či souvislé, nebo přerušované čáry. Jednotlivé články jsou odděleny opakováním znaku, nebo skupiny

¹¹⁵ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 184

¹¹⁶ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 184

¹¹⁷ Viz příloha 4

¹¹⁸ Viz příloha 5

¹¹⁹ Viz příloha 6

znaků po celé délce řádku. Číslo není rozděleno do rubrik, kromě jedné, která je označena stejným způsobem jako rubriky předchozího čísla. Dalo by se říct, že tematické okruhy oddělují přiložené plakáty a ilustrace. Číslování stran je umístěno vždy ve vnějším dolním rohu. U některých stran však chybí.

Druhé číslo rovněž střídá text v jednom i dvou sloupcích a stejným způsobem jako u předchozího čísla, jsou vyznačeny i nadpisy, velkými písmeny jsou psány jen některé. Jednotlivé články jsou rovněž odděleny opakujícím se znakem po celé délce strany, nebo sloupce. Označení rubrik je nesourodé – některé jsou označeny stejným způsobem, jako u předchozích čísel, nově se ale objevuje název rubriky u čísla stránky, které jsou číslovány nejednotně. Nejprve se objevuje číslování ve tvaru název časopisu a arabská číslice, poté název rubriky a římská číslice, nakonec strany třetího tematického okruhu vůbec číslovány nejsou. V tomto vydání jsou také dva plakáty.

3.4 Obsahová struktura

Samizdat byl obecně zaměřený na společenské dění z oblasti politiky, kultury a soudnictví. Ačkoliv rubriky podle výpovědí přispěvatelů nebyly zamýšleny, tematika čísla byla vždy dodržena, včetně tří výše zmíněných sekcí. Tyto sekce byly většinou v různých modifikacích označené jako rubrika *Ze společnosti*, *Kultura* a *Zákony a paragrafy*.

První sekce *Ze společnosti* zahrnovala informace o politickém dění, proběhlých politických akcích jako demonstrací a manifestací, stejně tak avíza na tento druh událostí. Byly zde otištěny také různé výzvy a dopisy úřadům včetně odpovědí na ně. Následovala vždy *Kultura*, ve které byl věnován prostor především muzice a reportážím z proběhlých koncertů. Na stránkách poslední sekce soudnictví, byly uveřejněny příběhy nespravedlivě stíhaných občanů.

3.4.1 Nulté číslo

Jak již bylo zmíněno, nulté číslo vyšlo v květnu roku 1989 a oproti následujícím dvou je značně improvizované a neustálené. Kromě toho, že chybí pevné desky a titulní strana nemá

grafickou úpravu, pouze opakovaně natištěný název titulu,¹²⁰ je se svými čtrnácti stranami také nejkratší. Ačkoliv podle Jana Jelínka žádné rubriky nebyly zamýšleny a redakce psala pouze o věcech, které ji tížily a zajímaly¹²¹, jsou v nultém čísle tematické okruhy viditelně rozděleny a rubrikami by se nazvat daly. Při změně tematického okruhu se na začátcích stran objevují rubriky *Ze společnosti*, *Kulturní události* s jejich podrubrikou *Trocha hudby, prosím*, a nakonec *Ze soudních síní, předsíní, sel a prokuratury*.

Číslo začíná úvodníkem oznamující vznik časopisu a podle kterého redakce nezamýšlela jako protistátní, pouze vycházela z potřeby pravdivě informovat o dění kolem.¹²² Následně navazuje první rubrika *Ze společnosti*, ve které je prostor věnovaný především akcím okolo uctění památky amerických vojáků, kteří osvobodili jihozápad Čech. Kromě reportu o průběhu akcí je zde také otištěn projev připravený pro plzeňskou demonstraci a děkovaný dopis amerického velvyslance. Redakce také věnovala pozornost setkání nezávislých iniciativ, při kterém byla spontánně sepsána petice za propuštění nespravedlivě vězněných v Čínské lidové republice. Rubriku ukončuje rozsáhlá reportáž *Pouť ke cti sv. Jana Nepomuka Neumana*, při které VB filmovala přítomné. K reportáži je připojeno avízo na Dny víry v Plzni.¹²³

Sekce *Kulturní události* se nachází v polovině čísla a věnuje hudbě a výstavám obrazů, konkrétně dvěma. V prvním případě se jedná o bytovou výstavu, překaženou zásahem StB, takže je o ní pouze krátká zmínka. Druhé výstavě kreseb Dany Raunerové, která proběhla v plzeňském Divadle Kruh, je věnována poetická recenze s avízem. Články o hudbě jsou zařazeny do vlastní podrubriky *Trocha hudby prosím*. Jde spíše o výčet uskutečněných, především krajských, koncertů, které autor prokládá vlastním názorem na kapelu i popisem dění a atmosféry na místě.¹²⁴

Poslední rubrika *Ze soudních síní, předsíní, sel a prokuratury* „uvádí několik případů politicky stíhaných a odsouzených osob sledovaných Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných.“¹²⁵ Kromě výčtu osob z celé země a popisu činů, za které byli stíháni, obsahuje rubrika odvážnou výzvu k zasílání informací o dalších nespravedlivě stíhaných osobách na konkrétní adresy členů redakce Pevné hráze, ale i karlovarského Stresu.¹²⁶

¹²⁰ Viz příloha 4

¹²¹ Osobní rozhovor s Janem Jelínkem, Plzeň 12. 03. 2020, viz příloha 1

¹²² *Pevná hráz*, str. 1

¹²³ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 0, str. 1–6

¹²⁴ Tamtéž, str. 7–12

¹²⁵ Tamtéž, str. 13

¹²⁶ Tamtéž, str. 13–14

3.4.2 První číslo

První číslo, které vyšlo o dva měsíce později, tedy v srpnu téhož roku, už je znatelně propracovanější i delší – počet stran se zdvojnásobil na třicet. Ačkoliv zmizelo viditelné rozdělení rubrik, číslo se tematicky nevymyká, lze především sledovat dva tematické okruhy z nultého čísla, a sice *Ze společnosti* a *Kulturní události*. Autoři v tomto čísle věnují znatelně větší prostor společenskému dění a politickým událostem. Například je zde otištěn celý text Několika vět, kterému pro kontext předchází petice Dva tisíce slov z roku 1969, která nesouhlasila s Akčním programem KSČ. Texty byly společně otištěny kvůli srovnání, kterým byli často podrobováni. Na Dva tisíce slov také poutala titulní strana. V časopise se nově objevila příloha ve formě dvou plakátů malovaných Vladimírem Líbalem.

Srpnové vydání začíná stejně jako květnové úvodníkem, který je tentokrát tematicky sladěný s obsahem. Na něj navazuje dodatek, vyjadřující nesouhlas se stíháním Františka Stárka a jeho manželky Ivy Vojtkové za vydávání časopisu Vokno a měsíčníku Voknoviny.¹²⁷ Bez označení poté pokračuje obsah čísla, konkrétně část, která by se dala zařadit pod rubriku *Ze společnosti*, známou z čísla předchozího. Je jí věnována polovina rozsahu a dlouze rozebírá především dvě témata – srpen 1968 a Dva tisíce slov a Několik vět. První téma, pojmenované *Dusný konec léta (k srpnovým dnům)* nejprve popisuje v textu *Jak to skutečně bylo v Praze v srpnu v roce 1968* devět dnů mezi 20. a 29. srpnem. Kromě tohoto „deníku“ je zde otištěna interpretace událostí předcházejících pospisu Moskevského protokolu spolu s patnácti body z jednání v Moskvě a prohlášení k 21. srpnu 1968 zaslané vládě na začátku srpna '89, které zároveň ohlašuje demonstraci, označenou jako „*občanský protest ... zejména přihlášení k myšlenkám lidských práv, demokracie, hospodářského rozkvětu a sociální spravedlnosti.*“¹²⁸ Jedna strana je věnovaná dopisu členů mírového klubu Johna Lennona svým stoupencům, vyjadřující podporu ke Společnému prohlášení nezávislých iniciativ k srpnovému výročí s přidaným stanoviskem klubu. Po něm jsou otištěny tři reportáže z výše zmíněné demonstrace, jedna z Prahy, dvě z Plzně. Čtyři a půl strany jsou nakonec věnovány textu petice *Dva tisíce slov a Několik vět*, ke kterým je připojen dopis Jiřího Šaška šéfredaktoru *Pravdy*, která, stejně jako ostatní státní média, proti Několika větám vystupovala. Sekci ukončuje text protestu Demokratické iniciativy Západočeského kraje, protestující proti perzekucím pěti slovenských občanů.¹²⁹

¹²⁷ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 1, str. 1

¹²⁸ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 1, str. 5

¹²⁹ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 1, str. 1–18

Ostrou kritikou cenzury televizních pořadů plynule navazuje rovněž neoznačená Kulturní rubrika čítající celkem šest textů. Kromě zmíněné kritiky cenzury televizních pořadů jde ve všech případech o reportáže z různých událostí, na kterých vystoupily lokální kapely. Konkrétně reportáž ze sportovní akce v Hradišti, nevydařené hudební akce v Bohunicích, ze svatby v Hořeticích u Žatce, na které se sešlo mnoho lidí z akce předchozí a z pražské hudební akce Bohemia Rocqu-ell, jejíž poslední den byl věnován západočeské hudební scéně. Sekci zakončuje nesouhlasný dopis čtenářů ze Sokolova, kteří vnímali dvě hudební události zmíněné v nultém čísle jinak než autor článku. Úplně posledním textem je pak dvouřádkové avízo na záříjovou přehlídku plzeňských skupin.¹³⁰

Jedinou označenou rubrikou tohoto čísla jsou *Zákony a paragrafy*. Obsahově je shodná s rubrikou z nultého čísla *Ze soudních síní, předsíní, sel a prokuratury*. Na jejích pěti stranách je popsáno několik případů nespravedlivě stíhaných, počínaje občany stíhanými za účast na demonstraci 21. srpna. Dále zadržení asi dvaceti lidí na plzeňském bytě, ve kterém probíhala schůze členů a sympatizantů Demokratické iniciativy Západočeského kraje, z nichž někteří – v článku jmenovaní – byli po výslechu odvezeni do lesa. Konkrétně je zde popsáno také zadržení jednoho z autorů Pevné hráze Jana Rampicha v práci a „případ tzv. *nezávislého českého soudnictví*“,“¹³¹ konkrétně odsouzení Renaty Pánové za její akci s transparentem vyzývajícím k zahájení dialogu za propuštění politických vězňů.¹³²

Posledním textem, označeným jako „*prvořadý dokument*“,“¹³³ je znění Akčního programu Demokratické iniciativy.

3.4.3 Druhé číslo

Druhé číslo z října 1989 bylo zároveň posledním. Se svými třiceti třemi stranami je srovnatelně dlouhé jako číslo předchozí. Rubriky společnost, kultura a soudnictví zůstávají beze změny, třetí pravidelné téma se v tomto vydání jmenuje *Z našich „zákonů“ a spravedlnosti*. Na poslední straně je otištěna výzva ke spolupráci na dalším čísle, které ale nikdy nevyšlo. Podle Jana Jelínka se autoři Pevné hráze i její přispěvatelé s příchodem revoluce v listopadu

¹³⁰ Tamtéž, str. 19–25

¹³¹ Tamtéž, str. 27

¹³² Tamtéž, str. 25–29

¹³³ Tamtéž, str. 25

1989 nasměrovali své aktivity jinými směry. Své uplatnění našli například v Rozhlasu po drátě, Plzeňských novinách a Plzeňském kulturním měsíčníku.¹³⁴

Vydání začíná klasicky úvodníkem. Ten reflektuje uvedení do oběhu nové stokorunové bankovky s Klementem Gottwaldem, druhá strana je věnovaná citaci o podpisu vlády závěrečného dokumentu z Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě dovolujícího „*získávat, vlastnit, reprodukovat a rozšiřovat jakékoliv informační materiály.*“¹³⁵ Poté už následuje první tematický okruh o událostech ze společnosti, konkrétně „*krátký přehled událostí, které vedly ke vzniku Československa a začátky naší samostatnosti (1914-1920).*“¹³⁶ Poprvé se v Pevné hrázi objevuje rozhovor. Jeho text je zalomen pouze do jednoho sloupce, na rozdíl od zbytku vydání. Autorem je Tomáš Pavel, který hovořil s Františkem Podaným, předsedy výboru Sdružení T. G. Masaryka o aktivitách tohoto spolku a odkazu T. G. Masaryka. Následným textem, který pokračuje na stejné straně rozhovoru a vrací se do dvousloupcového formátu, je komentář k říjnové revoluci v roce 1917 v carském Rusku, jež měla v roce 1989 dvaasedmdesáté výročí. Rubrika pokračuje dopisem čtenáře a dvěma komentáři – první je k rozhovoru o retušování ději, otištěném v časopise Tvorba, druhý napsal Jiří Šašek k odsouzení již zmiňované Renaty Pánové. Jiřímu Šaškovi náleží také další článek, tentokrát jde o text žádosti prezidentovi o udělení amnestie. Šašek v něm požadoval propuštění stíhaných „*osob za projevy jejich politických, náboženských, kulturních či jiných smýšlení a postojů, jakož i za činnost z těchto smýšlení, a postojů vyplývající.*“ Z jiného soudku je pak komentář o přístupu k pacientům v psychiatrických léčebnách, podepsaný pseudonymem. Před koncem rubriky jsou na 16. a 17. straně zprávy o založení dvou občanských klubů – Zeleného klubu v Litoměřicích a Československého anarchistického sdružení ČAS a krátká výzva Přátel dětského úsměvu k pokládání hraček před mateřské školy a na dětská hřiště. Okruh společenských témat uzavírá komentář k publikovaným textům zástupce šéfredaktora plzeňské verze deníku Pravda.¹³⁷

Kulturní rubriku od společenské odděluje citace a dva celostránkové plakáty. Kulturní rubrika si zachovává dvousloupcové zalomení textu, mění se u ní číslování stran, které začíná znovu od jedničky.¹³⁸ Nejpočetnějším žánrem je beze sporu reportáž. V kulturní rubrice tohoto vydání jí najdeme celkem pětkrát. Tři jsou z koncertů na Plzeňsku, jedna z plzeňské přednášky

¹³⁴ Osobní rozhovor s Janem Jelínkem, 12. 03. 2020, viz příloha 1

¹³⁵ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 2, str. 2

¹³⁶ Tamtéž, str. 3

¹³⁷ Tamtéž, str. 1–20

¹³⁸ Tamtéž, str. 21–23

o zakázaných zahraničních autorech, jako byly například George Orwell a poslední je z premiéry loutkového provedení Havlovy hry Audience. Místo, kde byla hra uvedena v článku chybí, ale vzhledem k tomu, že byla jen pro třicet pozvaných lidí, se pravděpodobně jednalo o akci v soukromých prostorách. Jediným jinak tematickým článkem je rozhovor s muzikantem z plzeňské hudební skupiny *Z nouze cnost*.¹³⁹

Třetí sekce je tradičně věnována soudnictví a nespravedlivě stíhaným občanům, tentokrát pod názvem *Z našich „zákonů“ a spravedlností*. Text je nesourodě zalomený v jednom i ve dvou sloupcích, a kromě toho chybí číslování stran. Redakce zde upozorňuje na perzekuce některých občanů kraje, ještě spojené s demonstrací za uctění památky padlých amerických vojáků, zmíněné v předchozím čísle. Byla zde také uveřejněna zpráva o reakci na článek *Jeden z nich*, publikovaný v plzeňském oficiálním deníku Pravda, který měl podle slov autora „*zdiskreditovat některé občanské iniciativy a jejich signatáře. ... jmenovitě Jana Rampicha, který poté podal návrh na zahájení řízení okresního soudu ve věci uveřejnění opravy*.“¹⁴⁰ V rubrice je mimo jiné text J. Šáška o průběhu oslav 71. výročí založení republiky, včetně krátké zprávy věnované odvezení Alice Kratochvílové k výslechu, protože na plzeňském náměstí slavila s plakátem „Pravda zvítězí!“ přilepeným na zádech.¹⁴¹

¹³⁹ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 2, str. 23–28

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 29–30

¹⁴¹ Tamtéž, str. 29–30

4 STRES

4.1 Vznik časopisu

Časopis *Stres* vycházel v Karlových Varech jako občasník v roce 1989, jedno číslo vyšlo také po revoluci. Podle Petrové byl prvním samizdatovým časopisem z devětaosmdesátého roku v kraji.¹⁴² Fungoval pod hlavičkou Nezávislé skupiny občanů Západočeského kraje, vznik inicioval především Jindřich Konečný z Horní Blatné, který byl zároveň hlavním přispěvatelem.¹⁴³ Redakci dále tvořili Tomáš Kábrt s Jiřím Fuchsem, který také zajišťoval tisk. Mezi dalšími přispěvateli byli František Volf, Jiří Kufner, Eva Smutná, Lubomír Jelínek, Richard Krause nebo Pavel Škapík.¹⁴⁴

Titul vznikl jako médium na režimu nezávislé iniciativy. Jeho cílem byla zejména svobodná informační i názorová výměna a prolamování cenzury.¹⁴⁵ Měl zde vzniknout prostor pro ty, kteří jinde své texty publikovat nemohli, přičemž přímo nezáleželo na jejich oborovém zaměření nebo politických preferencích. Články byly orientovány především na politické dění, ekologii a komentování událostí.¹⁴⁶ Obsah se nicméně tvořil za pochodu. Nebyly pevně stanovené rubriky a redakce tvořila obsah jak z vlastních článků, tak článků, které se sešly od dalších lidí zvenčí.¹⁴⁷

Autory článků byli podle jednoho z redaktorů Tomáše Kábrta především lidé z okruhu známých redakce, kteří do té doby psali a tvořili pro své známé, nebo „do šuplíku“. Časopis jim tak dal prostor sdílet své texty širšímu publiku. Ve *Stresu* nefungoval editor v pravém slova smyslu, a tak jejich články neprocházely žádnou další úpravou. Musely splnit pouze základní parametry jako srozumitelnost, kvalitu a zajímavost.¹⁴⁸

¹⁴² PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 183

¹⁴³ Emailový rozhovor s Tomášem Kábrtem, viz příloha 3

¹⁴⁴ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 184

¹⁴⁵ Emailový rozhovor s Tomášem Kábrtem, viz příloha 3

¹⁴⁶ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 184

¹⁴⁷ Emailový rozhovor s Tomášem Kábrtem, viz příloha 3

¹⁴⁸ Tamtéž

4.2 Způsob výroby a distribuce

Výroba se odehrávala, stejně jako v ostatních případech, ve velkém utajení. Tisk probíhal v několika domácnostech, které se střídaly, aby místo neodhalila StB.¹⁴⁹

Časopis tiskl Jiří Fuchs. Využíval průklepového papíru v psacím stroji s metodou sítotisku, kterou popsal Tomáš Kábrt: „*V sítotisku se skrze písmena vyražená v průklepovém papíru protlačovala barva válečkem na čisté papíry.*“¹⁵⁰ Na začátku se *Stres* tiskl podobně improvizovaným způsobem jako *Pevná hráz* – sítotisky byl vyrobený podomácku. Dalo se jím vytvořit až šedesát kopií.¹⁵¹ Technika se podle Kábrta postupem času zdokonalovala – zlepšovala se především technika nanášení barvy.¹⁵²

Po vytištění se jednotlivé kopie předávaly nejbližším přátelům, kteří dočtené vydání půjčili nebo předali dál. Redakce tedy netušila, jaký dosah dané číslo mělo.

Titul vyšel jako občasník třikrát v roce 1989 v neznámém nákladu. Jelikož se tiskl stejnou technikou jako *Pevná hráz*, mohlo jít o podobný počet výtisků, tedy okolo šedesáti kusů. Redakce chtěla pokračovat ve vydávání také po revoluci, protože v té době ještě nebylo jasné, jak média budou v novém režimu fungovat. Brzy se však objevila možnost publikování v regionálním tisku. Tomáš Kábrt například založil Sokolovský deník, jehož byl šéfredaktorem několik následujících let.¹⁵³

¹⁴⁹ Emailový rozhovor s Tomášem Kábrtem, viz příloha 3

¹⁵⁰ Tamtéž

¹⁵¹ PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1. str. 142

¹⁵² Emailový rozhovor s Tomášem Kábrtem, viz příloha 3

¹⁵³ Tamtéž

4.3 Provedení časopisu

Vnější vizuální provedení

Časopis byl tisknut ve formátu A4. Titulní strana je u všech tří předrevolučních vydání identická a dominuje jí obrázek mozku. Obsahuje název titulu, vydavatele (Nezávislá skupina občanů západočeského kraje), ročník i číslo vydání.¹⁵⁴ Změna vizuálu přišla v roce 1990. Černobílá, diagonálně provedená obálka neobsahovala obrázek, ostatní prvky jsou zde přítomné, navíc přibyl podtitul *New dissent*.¹⁵⁵

Vnitřní vizuální provedení

Stejně jako titulní strana, rovněž vnitřní zpracování je ustálené. Všechna čísla mají text zalomený primárně v jednom sloupci, kromě poezie a písní, které jsou v druhém čísle zalomeny do dvou sloupců, což u nultého a prvního čísla nebylo. Beze změny je u všech vydání také číslování stran, které se ve formátu „název časopisu – číslo strany“ nachází ve vnějším horním rohu každé strany.

Neustálené jsou některé drobnější vizuální prvky jednotlivých článků. Jedním z nich jsou titulky, u nichž se mění velikost písmen i ohraničení, které pravděpodobně tvořil každý autor jinak. Jednotlivé články zpravidla začínají na nové straně a oddělovacím prvkem jsou šipky vytvořené z opakování jednoho druhu znaku, většinou písmene X, výjimečně písmene O.

¹⁵⁴ Viz příloha 8

¹⁵⁵ Viz příloha 11

4.3 Obsahová struktura

Z faktu, že se časopis *Stres* snažil dávat prostor všem autorům, kteří své texty nemohli publikovat jinde, vyplývá jeho obsahová rozmanitost. Veškerá předrevoluční čísla provází pouze jedna stálá rubrika, kterou je kultura. Ostatní tematické sekce jsou proměnlivé a jejich zařazení do vydání se odvíjelo od počtu článků, který se k danému tématu sešel. Obecně by se články daly shrnout jako kombinace politicko-společenské publicistiky a literárních textů – především povídek a poezie.

První polovinu všech tří čísel tvoří pod rubrikou nezařazené články politického charakteru, mezi kterými jsou otištěné komentáře, úvahy, petice, výzvy, dopisy státní správě včetně případných odpovědí na ně, nebo rozličné myšlenky a citáty. Druhá polovina u nultého a prvního vydání připadá kultuře, pod níž jsou uveřejněny nejhojněji povídky a poezie, postupem času přibývaly i reportáže. U prvního čísla je obsažena také náboženská tematika, která má v předchozím nultém čísle samostatnou rubriku. Více rubrik se objevilo až ve třetím vydání. Mezi nimi bylo *Náboženství*, *Ekologie*, *Ekonomie*, *Školství* a kulturní příspěvky byly zařazeny do souhrnné rubriky *Ohlasy – Dopisy – Povídky – Recenze – Poezie*, která je ale uvnitř časopisu označená jako *Kultura*, a to ve stejné podobě jako v předchozích číslech.

Jednotlivé rubriky od sebe nejsou výrazně odlišeny, zpravidla jsou označené velkými písmeny a podtržením, umístěné ve vnitřním horním rohu strany, nebo uprostřed jako nadpis. Jedinou výrazně oddělenou rubrikou je *Kultura*, jejíž název je výtvarně zpracován přes celou stranu a tento motiv je použit ve všech třech číslech.

Redakce v žádném čísle přímo nevyzvala k zasílání příspěvků. Nicméně právě k uveřejňování textů externích příspěvatelů byl časopis určen, což redakce také deklaruje v úvodníkú nultého čísla. Na konci tohoto vydání je navíc psáno: „*Stres je závislý na vašich literárních příspěvcích.*“¹⁵⁶ Následuje kontakt na Petra Pokorného, prostředníka pro styky s redakcí.¹⁵⁷ Tato výzva se dalších dvou vydání neopakovala.

¹⁵⁶ *Stres*, r. 1989, č. 1, str. 46

¹⁵⁷ Tamtéž

4.3.1 Nulté číslo

Nulté číslo vyšlo v lednu 1989 a se svými šestačtyřiceti stranami je nejkratší ze všech. Obsah má umístěný za titulní stranou a najdeme v něm dvě rubriky – *Kulturu a Náboženství*. Polovinu vydání však plní články politicko-společenského charakteru, které nejsou zařazené pod žádnou rubrikou, pouze jimi časopis volně začíná.

Prvním článkem vydání je úvodník, ve kterém redakce časopis uvádí a specifikuje jeho zaměření. Vysvětluje v něm důvod pojmenování časopisu pojmem *Stres*, který definuje jako: „*biologický a psychologický funkční stav, ve kterém se nachází organismus při mobilizování obranných či nápravných dějů,*“ kterou uvádí do kontextu společenské atmosféry napětím, nejistotou, ale také nadějí a optimismem.¹⁵⁸ Po něm následuje několik textů různého charakteru, mezi kterými jsou otištěny i petice a dopisy. Například petice za přejmenování karlovarské třídy ČSA na původní název Masarykova třída, které požadovali občané v rámci důstojného oslavení sedmdesátého výročí vzniku republiky. Petice je otištěna spolu s negativním stanoviskem Rady města a následnou odpovědí na tuto odpověď. Dalším dopisem je dopis pro ČTK, Federální shromáždění a pro předsednictvo vlády, který protestuje proti nespravedlivému věznění tří členů Nezávislého mírového sdružení. Podepsaní jím vyhlásili pravidelnou úterní hladovku za jejich propuštění.

Mezi nezařazenými články jsou často texty obsahující dlouhé citace z jiných periodik i celé převzaté články. Takovým případem je článek Lenky Procházkové, otištěný 9. října 1988 v Lidových novinách, vzpomínající na 21. srpen 1968, kdy do Československa začaly obsazovat vojska Varšavské smlouvy. Nebo článek o Brežněvových ekonomických reformách z časopisu Týdeník aktualit, oficiálního periodika, ve kterém vycházely především přeložené články z ruských časopisů,¹⁵⁹ ke kterému připojil Jindřich Konečný svůj komentář. Dalším komentářem, ve kterém je vložený úryvek jiného článku, reaguje na prezidentův novoroční projev. V sekci je navíc obsaženo téma ekologie, konkrétně se jedná o zprávu o ekologické situaci na Karlovarsku s žádostí politickým institucím o pravdivé informace k této problematice a kompenzace špatného stavu ovzduší ve formě finanční, nebo škol v přírodě pro děti. K článku je připojena rovněž příloha o polychlorovaných bifenylech a tabulka s obsahem

¹⁵⁸ *Stres*, r. 1989, č. 0, str. 1

¹⁵⁹ KUCHAR, Jaroslav. *Rozbor jazyka Týdeníku aktualit* in. Naše řeč: listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého. Praha: E. Šolc, r. 1978, č. 61. ISSN 0027-8203, str. 88

dušičitanů v ovoci a zelenině různého původu. Poprvé se také objevují myšlenky a citáty vybrané redakcí, a jimž je věnovaná jedna stránka v každém čísle.¹⁶⁰

V polovině časopisu, na 24. straně, začíná *Kultura*, jediná stálá rubrika. V tomto vydání v ní nenajdeme žádné reportáže, rozhovory ani recenze. Je zde pět stran poezie Tomáše Kábrta a Jindřicha Konečného, povídka, nebo článek o Velvet Underground. Dále výňatek z knihy Václava Havla *Dálkový výslech* a kulturně tematický článek o undergroundu.¹⁶¹

Poslední kapitolou čísla je Náboženství, v němž jsou publikované dva texty. Prvním je úvaha *Kdo za všechno může*, ve které se autor, podepsaný jako Křesťan, zabývá fungováním společnosti, nespravedlností a nabádá k víře v Boha. Druhým článkem je rovněž úvaha, konkrétně poetická zamyšlení nad smyslem života.¹⁶²

4.3.2 První číslo

První číslo má čtyřicet devět stran, rozdělených do dvou sekcí. První je, stejně jako u předchozího čísla, nepojmenovaná, druhá sekce je kulturní. Číslo tradičně začíná úvodníkem, ve kterém redakce opakuje poslání časopisu, který nechtějí mít v utajení – naopak v něm vidí možnost vyvolání dialogu s komunistickou stranou, a ve vzdálenější budoucnosti i možnost cesty z krize.

Nezařazené články mají především politický charakter a jejich autoři mnohem ostřeji popisují a kritizují tehdejší stav. Hned první článek porovnává kapitalismus se socialismem. Jeho autor však kapitalismus nevyzdvihuje, naopak se snaží najít efektivně fungující socialismus, který by podle něj byl možný v případě demokratizace a výrazných hospodářských reforem. Následuje reportáž Jiřího Konečného z 15. ledna 1989, dne, kdy se v Praze konala vzpomínková akce k uctění Palachovi památky. Reportáž je protkaná třemi úvahami, ve kterých se Konečný zamýšlí jak nad samotným činem Jana Palacha a jeho vnímání lidmi, tak nad překrucováním informací v zemi a úpadku společnosti.

V nezařazených člancích je mimo jiné otištěn dopis Petra Pokorného redakci Rudého Práva. Oficiální deník jeho článek s názvem „*Zkouška glasnosti?*“, ve kterém se zamýšlí nad svobodnou diskusí v Československu, o které se v té době hojně psalo i mluvilo, nakonec

¹⁶⁰ *Stres*, r. 1989, č. 0, str. 1–23

¹⁶¹ Tamtéž, str. 24–43

¹⁶² *Stres*, r. 1989, č. 0, str. 44–45

opravdu otiskl.¹⁶³ Autorovi posléze přišlo, kromě odpovědi redaktora, několik dopisů od čtenářů Rudého Práva. Reakce Stresu všech sedm reakcí, ze kterých byla pouze jedna negativní, otiskla.

Strany věnované dopisům střídá prohlášení a výzva k připojení se k Nezávislému mírovému sdružení, na které navazuje reportáž o únorové diskusi v Praze, na níž vystoupili i členové tohoto sdružení. Tématem diskuse byla především armáda, vojna a téma zbraní. K reportáži jsou připojeny dopisy mužů z vojny.

Mezi dalšími články prvního čísla je kritický text o strukturách socialismu a důsledcích některých jeho idejí, které s sebou nese (například zrušení tříd); zpráva o zátahu SNB v karlovarské restaurace Meteor, při kterém z podniku odvedli několik lidí, udělali jim osobní prohlídky a některé z nich navíc odvezli k výslechu. Zajímavým prvkem je anketa pro čtenáře, ve které se měli vyjádřit k časopisu Stres a napsat jejich nápady a připomínky. Nechybí ani téma ekologie. Autor jednoho textu se na několika stranách zabývá životním prostředím v Podkrušnohoří, a dokonce navrhuje několik řešení špatné situace. Navazuje znění proslovu Miloše Jakeše o ekonomice a hospodářství země, na nějž reaguje článek Začarovaný kruh aneb karty na stůl, soudruzi – jeho autor se také zabývá hospodářskou situací, ve které stát cílil především na plnění plánu a zvyšování zisku na úkor kvality. Posledním delším článkem sekce je vzpomínkový text na osvobození Plzně americkou armádou. Dále zde najdeme jen krátká avíza, informační sdělení o nové literární příloze Stresu – ENZA, celým názvem Edice nezávislých západočeských autorů, ve které redakce plánovala zveřejňovat delší literární texty v rozsahu deseti až dvaceti stran, pro které by v časopise už jinak nebyl prostor. Nakonec nechybí ve všech číslech přítomná strana s výběrem myšlenek a citátů od známých autorů a myslitelů.¹⁶⁴

Před polovinou časopisu, na 24. straně, opět přihází rubrika Kultura, která tentokrát pojala i články s náboženskou tematikou. Rubrika začíná úvahou nad svobodou slova, lží, originalitou a cenzurními zásahy. K článku je připojen návrh na založení Sdružení čtenářů českých. Následuje první část biografie Jeana-Paula Sartra, převzatá a přeložená z německého časopisu Der Spiegel. Třístránkový text střídá strana s poezií, po které je otištěná líčení pracovního dne dělníka, podepsané prostým pseudonymem dělník. Dalo by se říct, že trochu tematicky navazují dva texty. Jeden se zamýšlí se nad „gumováním mozků“ a problémem lidí

¹⁶³ *Rudé právo*: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 27.02.1989, r. 69, č. 4, ISSN 0032-6569. str. 3

¹⁶⁴ *Stres*, r. 1989, č. 1, str. 1–23

bez jakéhokoliv výrazu i motivace cokoliv podnikat, druhým je krátká povídka o zdravém rozumu, který podle autora spouště lidem chybí.

Kromě povídek v a stránek s poezií různých autorů v tomto čísle najdeme ještě článek o kultuře a demokratickém sebevyjádření, kritiku selekce děl a rozhodování o jejich škodlivosti, pokračování biografie Velvet Underground, převzaté z Revolver revue. Poslední článek s náboženskou tematickou vychází z *Rozhovorů u ateistky* Klause Vollmara z roku 1988 a autor v něm silně projevuje svůj anti ateistický názor.¹⁶⁵

4.3.3 Druhé číslo

Poslední předrevoluční číslo má osmašedesát stran, tedy nejvíce ze všech. Jeho obsah je také rozdělen to více rubrik, konkrétně Ekologie, Ekonomika, Školství a Ohlasy – Dopisy – Povídky – Recenze – Poezie. Zdálo by se, že kulturní rubrika chybí, její obsah ale najdeme v poslední zmíněné rubrice Ohlasy – Dopisy – Povídky – Recenze – Poezie, která je nicméně uvnitř časopisu označena jako Kultura, a to se stejným grafickým zpracováním jako u předchozích čísel Stresu.

V tomto vydání se nově objevují fotografie¹⁶⁶ a inzertní strana, která však žádnou inzerci nenabízí. Na tomto prostoru jsou, kromě výzvy čtenářům k neposílání buchet do redakce, děkované a pochvalné dopisy od čtenářů. Dalo by se tedy říct, že redakce tyto dopisy s nadsázkou označila a využila jako svou pozitivní reklamu.¹⁶⁷

Jako první najdeme úvodník, na jehož konci je výzva čtenářům k zasílání jejich článků. Za ním je tradičně prostor pro nezařazené články politického charakteru. Prvními jsou prohlášení dvou nezávislých spolků – Občanské besedy a Obrody – Klubu za socialistickou přestavbu, ale také prohlášení některých obyvatel Klatov k článku *Jeden z nich*, uveřejněného v plzeňské Pravdě, vystupující proti Plzeňskému disidentovi Janu Rampichovi. Dalším článkem je zamyšlení nad socialismem a úvaha nad tím, zda se mu dá věřit.¹⁶⁸

Na desáté straně je otištěná odpověď amerického velvyslance v Čechách na dopis Jiřího Šaška a Martina Svobody z Plzně, který byl rovněž otištěn v plzeňské Pevné hrázi i s dopisem

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 24–49

¹⁶⁶ Viz příloha 10

¹⁶⁷ *Stres*, r. 1989, č. 2, str. 68

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 1–9

dvou zmíněných.¹⁶⁹ Stejně jako Pevná hráz, také Stres se věnuje protifašistické demonstraci v Plzni a zveřejnil i její program a text proslovu. Následuje reportáž z Pouti ke cti svatého Jana Nepomuka, která je identická s reportáží z Pevné hráze.¹⁷⁰

V článku *Omezené přátelství* autor píše o přátelských spolupracích, které navazoval Sovětský svaz v rámci zemí Východního bloku, případně s rozvojovými zeměmi, které měly potenciál také přijmout socialismus. Autor upozorňuje na ignoraci kapitalistických zemí na Východě a žádá o povolení činnosti SPUSA. Následující text s názvem Informace o aktivizaci činnosti nepřátelských sil na teritoriu Západočeského kraje není podepsaný ani ozdrojovaný či popsán. Soudě dle obsahu, který mapuje nezávislé iniciativy a aktivity v kraji, se jedná o zprávu StB o těchto aktivitách. Dalšími články jsou například stanovisko, které přijalo 21. dubna 1989 Sdružení československých spisovatelů k uvěznění Václava Havla, podle něhož by měl mít právo vyjádřit své názory. Dále tradiční směs myšlenek a citátů, informace a sdělení k událostem v kraji, text odsouzení Stanislava Devátého ke dvaceti měsícům vězení za pobuřování, které spočívalo v nedodržení pořádku při prvomájovém průvodu a urážce člena VB.¹⁷¹

Ekologická rubrika čítá dva články. Prvním je znění plánu socio-ekonomického rozvoje Sokolova do roku 2000, obsahující také údaje o znečištění oblasti. Druhým pak výzva československé vládě na zastavení investic do vodního díla Nagymaros v Maďarsku kvůli ekologickým dopadům. Přehrada se v Maďarsku nakonec opravdu nepostavila, ale umístila se na slovenskou část řeky Dunaj. V následné sekci *Ekonomie* je dokonce jen jeden kritický článek o tehdejší ekonomické situaci. A ne příliš dlouhá je se svými dvěma články také rubrika Školství. Jedním je dopis Janu Amosovi o současném školství s narážkou na brannou výchovu dětí a druhý článek toto téma dále rozvíjí. Přiloženy jsou k němu také fotky dětí v plynových maskách při hře na úkryt.¹⁷²

Mix krátkých rubrik střídá graficky oddělená kulturní rubrika. Najdeme v ní opět několik stran poezie, třetí díl přejatého článku Banán o Velvet Underground a také pokračování biografie Jeana-Paula Sarrtra, ke které reakce vydala upřesňující poznámky. Redakce se také opět vyjádřila k tehdy diskutovanému tématu přestavby a demokratizace socialismu, který tvrdil, že se snaží dávat prostor dialogu. V tomto kontextu otiskla ke srovnání čtenářů dva

¹⁶⁹ Viz str. 35

¹⁷⁰ *Pevná hráz*, r. 1989, č. 0, str. 4–5

¹⁷¹ *Stres*, r. 1989, č. 2, str. 14–22

¹⁷² Tamtéž, str. 23–32

novinové články se shodnými prvky – jeden z Listu paní a dívek z roku 1942 a druhý z Rudého práva z roku 1989. Oba články hovoří o prodávání se zahraničí a podrážení tak vlastní země.

V kulturní rubrice dále najdeme výzvu k zasílání nahrávek do nově vznikajícího archivu Sdružení českého folku, příběh na motivy povídky Běh Prahou Oty Pavla, nebo krátká povídka na ekologické i společenské téma zamlčování a přecházení problému. Na ekologické téma je také vyprávění o čištění lesa v Horní Blatné. Další článek je opět ryze kulturní a jde o reportáž z výstavy Samorost art 89, která se konala na náměstí v Lokti pod dozorem StB a za přítomnosti aut Veřejné bezpečnosti, avšak do průběhu výstavy nijak nezasáhla. Následuje reportáž z akce na protest proti 21. srpnu 1989, která se konala v Karlových Varech před poštou. Články o současné situaci prokládá povídka a odlehčuje příběh návštěvy galerie při pobytu v lázních. Autorka v galerii narazila na akci spolku ANANAS – Anomální Nabádači Absurdní Nápravy automatických Situací, jehož posláním bylo „*dávat věci do rovnováhy*.“¹⁷³ V praxi se jeho členové snažili mile překvapovat lidi v době, která jim přinášela spíše nemilá překvapení.

Zpestřením článků o věcech odehrávajících se v Česku je reportáž z výletu Čechoslováků do Budapešti, ve které se náhodou připojili k demonstraci za zastavení stavby přehrady Nagymaros a měli možnost si zde popovídat s místními. Další článek vrací čtenáře zpět do Západočeského kraje, konkrétně na první ročník hudebního festivalu Plzeňská jarní bowle. Mezi vyprávěním o vandru a příhody z jedné podkrkonošské vesničky jsou otištěny reakce čtenářů na různé články z obou předchozích čísel a jeden článek s náboženskou tematikou.¹⁷⁴

¹⁷³ *Stres*, r. 1989, č. 2, str. 49

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 34–67

5 KOMPARACE ČASOPISŮ PEVNÁ HRÁZ A STRES

5.1 Vznik časopisu

Oba tituly vznikly v západních Čechách v posledním roce vlády Komunistické strany československé. Stres byl založen o pět měsíců dříve než Pevná hráz – v lednu 1989 a byl prvním časopisem, který v tomto roce v Západočeském kraji vznikl. Vycházel jako občasník, Pevná hráz naopak byla dvouměsíčníkem.

Zatímco časopis Pevná hráz byl se na základě výpovědí jeho přispěvatelů nazvat spíše projektem několika přátel, z nichž se nikdo nechce označit za zakladatele, redakce Stresu to s časopisem myslela pravděpodobně vážněji. Redakce titulu, založeného Jindřichem Konečným, který byl zároveň největším přispěvatelem, totiž chtěla vydávat časopis také po revoluci. Nakonec ale vyšlo jen jedno číslo, protože její členové zjistili, že mohou psát do oficiálních titulů.

Motivace ke vzniku byla v obou případech stejná. Zakládající členové i stálí redaktoři měli potřebu nezávisle informovat společnost o aktuálních událostech, především o těch, o kterých oficiální tisk nepsal, případně o nich psal zaujatě. Zároveň své tituly braly jako prostor nezávislého dialogu. Redakce stresu navíc časopis tvořila cílem prolamování cenzury. Pevná hráz vznikla primárně jako politicky laděný časopis informující o aktuálním dění, do kterého byla zahrnuta také kultura. Při zakládání Stresu se nad jeho obsahem objevily neshody. Podle Petrové chtěl zakládající člen Jindřich Konečný především politicky laděný časopis, Tomáš Kábrt s Jiřím Fuchsem se však chtěli zaměřit na alternativní kulturu. Časopis byl nakonec spojením obou těchto témat a byl tak počtem stran mnohem rozsáhlejší než Pevná hráz.

Hlavní tematické zaměření je u obou titulů tedy stejné. Jejich zpracování je odlišné. Pevná hráz informovala o aktuálním dění zejména formou reportáží a publikováním avíz na nadcházející akce. Časopis nedával prostor literární tvorbě – podle Jelínkovi výpovědi zejména kvůli finanční nákladnosti tisku, který redakce financovala ze svých prostředků. Ve Stresu, který také informoval o aktuálním dění nenajdeme vysoký počet reportáží, ale spíše úvahy, myšlenky a kritiku. Jeho kulturní sekce pak dávala prostor nezávislé literární tvorbě autorů, kteří nemohli publikovat oficiálně. Její strany tak plní zejména povídky a poezie, nikoli reportáže z kulturních akcí.

Tab. 1 Porovnání aspektů vzniku Pevné hráze a Stresu

	Pevná hráz	Stres
Období vzniku	Květen 1989	Leden 1989
Periodicita	Dvouměsíčník	Občasník
Motivace ke vzniku	Nezávislé informování o aktuálních událostech	Nezávislé informování o aktuálních událostech, prolamování cenzury
Tematické zaměření	Politika, společnost, kultura	Politika, společnost, kultura

5.2 Způsob výroby a distribuce

Oba časopisy byly samizdatově vydávány v utajeně na různých místech. Pevná hráz první časopis vydala pravděpodobně v bytě u Ladislava Vyskočila a poté výrobu přesunula do malého domu v Lobzích, o němž nikdo nevěděl a měl zatemněná okna, aby dovnitř nebylo vidět. Stres se tiskl v několika bytech, jejichž polohu, nebo majitele, se mi nepodařilo zjistit.

Výroba byla zejména z počátku velmi improvizovaná. Časopisy se tiskly na podomácku vytvořený nástroj v podobě blány napnuté do rámu. Postupně se však technika zlepšovala, zejména nanášení barvy v sítotisku. Jiří Fuchs, který tiskl časopis Stres kombinoval sítotisk s průklepovým papírem. Pevná hráz měla sítotiskem vytištěnou jen titulní stranu, na výrobu vnitřku se využíval cyklostyl. Výši nákladu si nikdo z dotazovaných přesně nepamatuje, podle Petrové se těmito metodami dalo vyrobit okolo šedesáti kopií. Jednotlivé výtisky se v obou případech šířily přes kamarády a známé, kteří si časopis většinou nenechávali, ale po přečtení ho předali dál.

5.3 Provedení časopisů

Ve zpracování samizdatů jsou vidět výrazné rozdíly. Stres měl (v roce 1989) od začátku ustálenou podobu – titulní strana měla vždy stejné zpracování a obsahovala základní údaje jako název časopisu, rok a číslo. V žádném čísle nechyběl obsah ani číslování stran, které bylo ve vnějším horním rohu ve formátu „název časopisu – číslo strany“. Text byl vždy v jednom sloupci. Pevná hráz byla naopak vzhledově neustálená. S každým číslem se měnil vzhled titulní

strany i číslování stran. Titulní strana prvního čísla obsahovala jen název titulu. Následující dvě byly graficky zpracované Vladimírem Líbalem a Janem Jelínkem a obsahovaly graficky stejně zpracovaný název titulu, rok a číslo vydání. Obrázek se měnil a u prvního čísla byl na titulní straně také výběr z obsahu. Žádné vydání Pevné hráze nemělo obsah, časopis vždy začínal rovnou úvodníkem. Text byl v závislosti na článku v jednom či dvou sloupcích.

Pevná hráz měla na rozdíl od Stresu více příloh a ilustrací. V prvním a druhém čísle byly přiloženy plakáty určené k vylepování ve veřejných prostorách i drobné ilustrace. Jak je zmíněno výše, ilustrovaná byla u těchto čísel také titulní strana. Časopis Stres nevydal grafickou přílohu ani ilustraci v žádném ze svých čísel. Ve druhém je však u jednoho článku několik černobílých fotografií s popisky.

Tab. 2 Porovnání vizuálních prvků Pevné hráze a Stresu

	Pevná hráz	Stres
Formát	A4	A4
Přílohy	V prvním a druhém čísle	Ve druhém čísle
Zalomení textu	V jednom i ve dvou sloupcích	V jednom sloupci
Číslování	Nejednotné; objevují se arabské i římské číslice; na některých stranách chybí	Jednotné; vždy v horním vnějším rohu; vždy arabskými číslicemi

5.4 Obsahová struktura

Obsah obou samizdatů plnily články s politickou a kulturní tematickou, v každém z nich ale jiným způsobem. Ani jedna redakce neměla obsahovou strukturu pevně a předem danou, a tak jednotlivá čísla plnily zkrátka články, které se sešly. Ty procházely základní kontrolou kvality, pravdivosti a relevantnosti. Samotný text nikdo needitoval a redakce se rovněž distancovaly od názorů jednotlivých autorů.

Pevná hráz, která byla rozsahem kratší a byla rozdělená do tří opakujících se rubrik, které někdy byly onačeny, jindy nikoliv. První rubrikou byla vždy *Ze společnosti*, která různými formami reflektovala především aktuální politické dění, nejčastěji manifestace a demonstrace,

na které také zveřejňovala avíza. Zveřejňovali se zde také texty petic, výzev úřadům a různých proslavů. Druhou rubrikou byla vždy *Kultura*, již plnily avíza na akce a kulturní reportáže z oficiálních i neoficiálních akcí, nejčastěji hudebních. Časopis pak zavírala rubrika, jejíž název se proměňoval, ale obsahem byly vždy jména a příběhy nespravedlivě souzených občanů.

Rubriky Stresu se taktéž s každým vydáním proměňovaly. Časopis otevírala politická a společenská témata, nezařazená pod žádnou rubriku. Texty různého charakteru zaujímaly zhruba polovinu všech stran. Nejčastěji se jednalo o různé komentáře, myšlenky, úvahy a kritiku vládních kroků. Stejně jako v Pevné hrázi zde byly otištěny také texty peticí, výzev a dopisů vládě, včetně případných odpovědí. Některé články dokonce najdeme v obou zkoumaných časopisech – například texty ke vzpomínce na 21. srpen 1968. V obou titulech je otištěn dopis od amerického velvyslance, reportáž z uctění památky v Liticích u Plzně a program s proslovem manifestace, uspořádané téhož dne v roce 1989 v Plzni. Jedinou stálou rubrikou Stresu byla *Kultura*, která byla jako jediná graficky oddělená nápisem přes celou stranu. Na rozdíl od Pevné hráze, ve které redakce publikovala především reportáže, zde nejčastěji najdeme literární texty – povídky a poezii. Reportáže se objevily až ve druhém čísle. Občasnými rubrikami byly *Náboženství*, *Ekonomika*, *Ekologie* a *Školství*. V případě, že tyto rubriky v daném vydání nebyly, články s jejich tematikou byly zařazeny do jiných sekcí. Náboženské články například do sekce kulturní, ekonomie s ekologií byly většinou mezi nezařazenými.

Tab. 3 Porovnání prvků obsahové struktury Pevné hráze a Stresu

	Pevní hráz	Stres
Pravidelné rubriky	Ze společnosti, <i>Kultura</i> , Soudnictví (proměnlivý název)	<i>Kultura</i>
Nepřavidelné rubriky	-	<i>Náboženství</i> , <i>Ekonomika</i> , <i>Ekologie</i> , <i>Školství</i>
Přítomnost obsahu	V žádném čísle	Ve všech číslech

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo představit problematiku samizdatu a zaměřit se na Západočeský kraj, ze kterého jsem si vybrala dva samizdatové časopisy Pevná hráz a Stres. Cílem bylo rovněž tyto dva tituly popsat a vzájemně porovnat.

V rámci deskripce časopisů jsem vytvořila ucelený popis formální i obsahové stránky zvolených titulů, k čemuž mi pomohly především rozhovory s jejich přispěvateli, kteří vypověděli o motivaci vzniku těchto časopisů, způsobech výroby, šíření i kontextu doby, ve které je vydávali. Bohužel se mi, kvůli nesnadnému kontaktování a několika odmítnutím, nepovedlo uskutečnit rozhovory s větším počtem respondentů, pouze se třemi, z toho dva dotazovaní byli zástupci časopisu Pevná hráz, a tak je počet výpovědí nevyvážený.

V komparativní části jsem časopisy (vyjma porevolučního vydání časopisu Stres) porovnávala podle stejné struktury, kterou jsem použila v deskriptivní části, tedy po jejich formální i obsahové stránce – dle okolností vzniku, způsobu výroby a distribuce, vizuálního provedení i obsahové struktury.

V úvodu stanovená hypotéza, že časopisy vznikly ze shodných důvodů a pravděpodobně reflektovaly stejné události, přičemž, jsem navíc předpokládala výrobu stejnými improvizovanými způsoby, se potvrdila částečně.

Zjistila jsem, že časopisy vznikly s podobnými cíli a stejně tak byly podobně vyráběny a distribuovány. Oba měly stejné tematické zaměření – politiku, společenská témata a kulturu. Každá redakce však tyto témata zpracovávala jiným způsobem a jinak je řadila do rubrik. V Pevné hrázi byly články rozděleny do tří sekcí, jejichž názvy se proměňovali, ale obsah zůstával tematicky stejný. Polovinu Stresu naopak plnily nezařazené články o společenských tématech, druhou polovinu zaujímal kulturní rubrika. U prvního a druhého čísla se objevily další rubriky s jedním či dvěma články o náboženství, ekonomice, ekologii, nebo školství.

Velmi podobný byl také způsob výroby a distribuce jednotlivých čísel. Oba tituly se tiskly v utajení a šířily se předáváním mezi kamarády a známými. Časopisy tak měly mnohem větší dosah, než byl jejich zhruba šedesátí kusový náklad, těžko ho však odhadnout. Stres se však na rozdíl od Pevné hráze po vytištění „neschovával“, jeho redakce stála o dostání se do povědomí i v politických strukturách, protože se snažila vytvořit celospolečenský dialog a

probořit tak dlouhotrvající cenzuru. Ostatně, i přes to, že se časopis šířil konspirativně po známých, každé jeho číslo se podle Tomáše Kábrta dostalo do rukou StB.

Znatelné rozdíly jsem našla ve vizuálním provedení, přičemž časopis Stres je ucelenější. Všechna čísla z roku 1989 mají stejnou titulní stranu se základními údaji o čísle a roku vydání. Žádnému číslu nechyběl obsah ani číslování stran. Text byl vždy zarovnán do jednoho sloupce. Titulní strana Pevné hráze se měnila, u nultého čísla byl její vzhled spíše provizorní a grafického zpracování se jí dostalo až už dalších dvou čísel. Obsah nenajdeme u žádného vydání, číslování stran bylo nedokonalé, občas chybělo. Text byl nejednotně v jednom či dvou sloupcích.

Největší rozdíly byly v obsahu. Ačkoliv se oba časopisy zaměřovaly na politická a společenská témata s kulturou, zpracování těchto témat bylo u každého z nich odlišné. Pevná hráz připomínala a objasňovala historické události, zejména ty, které v době vydání časopisu měly výročí, a tak byly tématem k hovoru. K těmto textům byly přikládány texty souvisejících petic a výzev, dopisů politikům a politickým institucím i případných odpovědí na ně. Její kulturní rubriku plnily reportáže z výstav, koncertů nebo přednášek, nedávala prostor literární tvorbě. Stres naopak reportáže publikoval minimálně. Objevovaly se v něm úvahy, myšlenky a kritiky, v kulturní rubrice byl prostor věnován nezávislé literární tvorbě, která zabírala až polovinu vydání.

Zajímavé je, že úvodníky nultých čísel obou titulů avizují, že časopis je především prostorem pro nezávislé a pravdivé vyjádření, nikoliv místem pro kritiku režimu. Články obou titulů se však velmi často uchylují k ironii a kritice režimu, přičemž ve Stresu tuto tendenci můžeme pozorovat v mnohem vyšší míře, a to především kvůli formě publikovaných článků, jež byly často úvahami a myšlenkami jejich autorů.

Práce přináší vhled do výroby samizdatových časopisů ze stejného kraje a stejného časového období, navíc se zakomponováním výpovědí pamětníků, které za několik let už nebude možné udělat. Dá se tedy využít k dalšímu studiu, nebo komparaci fungování a propojení samizdatových redakcí v jiných krajích.

SEZNAM LITERATURY

- ALAN, Josef. Alternativní kultura jako sociologické téma In *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1
- DANIEL, Alexandr a ZBIGNIEW, Gluza. *Slovník disidentů: přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989 /I*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-34-0. Dostupné také z: https://slovník-disidentu.cz/static/slovník_disidentu_i_iv_ak.316578bc.pdf
- FENCL, Vladimír aj. Obraz města Plzně před rokem 1989 In VALEŠ, Lukáš (ed.), *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4
- GRUNTORÁD, Jiří. Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let In *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1
- HOPPE, Jiří. Občanská společnost v roce 1968 In KOCIAN, Jiří (ed.). *Online slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1. Dostupné také z: www.usd.cas.cz/elektronicke-publikace
- HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN, 1985. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:2ad490b0-bc9c-11e2-8b87-005056827e51>
- HYNA, Alfréd, Pokus o reformu socialismu v západních Čechách (leden–červen 1968) In *Západočeský historický sborník*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2001. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:92eba36d4cfe660c1ba30a325081be97>
- JÍLEK, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*. Plzeň: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-927-2. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:282ed840-577c-11e8-b415-5ef3fc9bb22f>
- JIROUS, Ivan Martin a ŠPIRIT Michael. *Magorův zápisník*. Praha: Torst, 1997. ISBN 80-7215-033-2. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:a4e2afc0-0428-11e4-9789-005056827e52>

KUCHAŘ, Jaroslav. Rozbor jazyka Týdeníku aktualit In *Naše řeč: listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého*. Praha: E. Šolc, r. 1978, č. 61. ISSN 0027-8203, str. 89–100. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:4faff343-4c3e-11e1-1331-001143e3f55c>

KUSÁK, Alexej. Kultura a komunismus In KOCIAN, Jiří (ed.). *Online slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf

KOCIAN, Jiří (ed.). *Online slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1. Dostupné online z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf

KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr a VEČERA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8

LINKOVÁ, Marcela a STRAKOVÁ, Naďa. *Bytová revolta: jak ženy dělaly disent*. Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2794-8

MAŇÁK, Jiří. *Čistky v Komunistické straně Československa v letech 1969-1970*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. ISBN 80-85270-59-5. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4bc49be0-62ce-11e6-8e4e-005056827e51>

MARTÍNKOVÁ, Jana aj. Opozice a disent v Plzni před rokem 1989 In VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4,

OKTÁBCOVÁ, Apolena. *Kultura protestu – formování občanské aktivity na Plzeňsku před a po roce 1989*. Diplomová práce obhájena na Fakultě humanitních studií, Pracovišti Orální historie – soudobých dějin Univerzity Karlovy v r. 2016

OTÁHAL, Milan a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85800-12-8. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:1b5e60a0-b66c-11e3-9d7d-005056827e51>

PETROVÁ, Jana, *Zapomenutá generace: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Plzeň: Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus, 2009.

ISBN 978-80-254-4112-1. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e745f6c0-3ef1-11e4-bc3a-005056827e51>

POSPÍCHAL, Petr. Úvod in DANIEL, Alexandr (ed.) a ZBIGNIEW, Gluza (ed.). *Slovník disidentů: přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989 /I*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-34-0

POSSET, Johanna, *Česká samizdatová periodika 1968-1989*. Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T, 1991. ISBN-80-901192-0-4

PEŠLOVÁ, Eva aj. Plzeň – město v roce 1989-1990 (charakteristika lokality). In VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4

PREČAN, Vilém aj. *V kradeném čase: výběr ze studií, článků a úvah z let 1973–1993*. Brno: Doplněk, 1994. ISBN 80-85270-31-5. Dostupné také z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:4fffec20-97f6-11e6-89b1-5ef3fc9ae867>

PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018. ISBN 978-80-88069-69-0

PREČAN, Vilém. Nezávislá literatura a samizdat v Československu 70. a 80. let In *Literární archiv*, Sborník Památníku národního písemnictví v Praze. Praha: Památník národního písemnictví, 1991, r. 25,

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9

ŠEVČÍKOVÁ, Tereza. *Československý rok 1968*. Diplomová práce obhájena na Pedagogické fakultě, Katedře Občanské výchovy Masarykovy univerzity v Brně v r. 2010

VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*, sborník, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4

VALEŠ, Lukáš. Nebyla to jenom Praha: podíl obyvatel Českých a Slovenských měst a regionů na pádu komunistického režimu In *Historický časopis*, 2018, 66, 1, str. 133-158, Bratislava., Dostupné z: <http://www.historickycasopis.sk/pdf/historickycasopis12018/vales-nebyla-to-jenom-praha-podil-obyvatel-ceskych-a-slovenskych-mest-a-regionu-na-padu-komunistickeho-rezimu.pdf>

VANĚK, Miroslav – MŮCKE, Pavel. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VLČEK, Josef. Hudební alternativní scény sedmdesátých až osmdesátých let In ALAN, Josef. *Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1

VRBA, Tomáš. Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení In *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*, Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1

Prameny

Hurá, r. 1981, Dostupné také z: <http://scriptum.cz/cs/periodika/hura>

Hlas severozápadu, r. 1979, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/hlas-severozapadu/hlas_severozapadu_01_ocr.pdf

Hlas severozápadu, r. 1981, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/hlas-severozapadu_new-toronto_1981_leden_ocr.pdf

Pevná hráz. Informativní bulletin Západočeského kraje. Plzeň, r. 1989, č. 0, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/pevna_hraz_1989_00_ocr.pdf

Pevná hráz. Informativní bulletin Západočeského kraje. Plzeň, r. 1989, č. 1, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/pevna-hraz/pevna_hraz_1989_01.pdf

Pevná hráz. Informativní bulletin Západočeského kraje. Plzeň, r. 1989, č. 2, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/pevna-hraz/pevna_hraz_1989_02.pdf

Rudé právo : orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 27.02.1989, r. 69, č. 4, ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c05c2c10-a0f3-11e3-a880-5ef3fc9ae867>

Stres. Karlovy Vary, r. 1989, č. 0, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/stres/stres_1989_00_ocr.pdf

Stres. Karlovy Vary, 1990, č. 1, Dostupné také z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/stres/stres_1989_01_ocr.pdf

Stres. Karlovy Vary, 1990, č. 2, Dostupné také z:

http://scriptum.cz/soubory/scriptum/stres/stres_1989_02_ocr.pdf

Stres – New Dissent, Karlovy Vary, 1990, č. 2, Dostupné také z:

http://scriptum.cz/soubory/scriptum/stres/stres_1990_01_ocr.pdf

Staroplzenecký atašé, č. 5, r. 1989, Dostupné také z:

http://scriptum.cz/soubory/scriptum/staroplzenecky-atase/staroplzenecky_atase_1989_05_ocr.pdf

Vzkříšení, r. 1982–1989, Dostupné také z: <http://scriptum.cz/cs/periodika/vzkriseni>

Ostatní zdroje

/Online/ GILAROVÁ, Zuzana. Texty přátel In *Slovník české literatury po roce 1945*, Ústav české literatury AV ČR <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1844>

<https://www.porta-festival.cz/historie-porty>

/Online/ Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Statistický lexikon obcí České republiky 2013, Český statistický úřad a Ministerstvo vnitra ČR, Praha: 2013, ISBN 978-80-250-2394-5, Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20567175/4116-13_e.pdf/9f5ebc46-a354-433d-ace6-8b3283ad8745?version=1.0

www.spusa.cz/usa/hist.html

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Rozhovor s Janem Jelínkem

Příloha 2: Rozhovor s Vladimírem Líbalem

Příloha 3: Rozhovor s Tomášem Kábrtem

Příloha 4: Titulní strana časopisu Pevná hráz, č. 0

Příloha 5: Titulní strana časopisu Pevná hráz, č. 1

Příloha 6: Titulní strana časopisu Pevná hráz, č. 2

Příloha 7: Plakát z 1. čísla Pevné hráze

Příloha 8: Titulní strana časopisu Stres, č. 0

Příloha 9: Grafické oddělení kulturní rubriky Stresu

Příloha 10: Foto příloha 2. čísla Stresu

Příloha 11: Titulní strana časopisu Stres – New Dissent, č. 1

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Rozhovor s Janem Jelínkem, Plzeň, 12. 03. 2020

Jan Jelínek se narodil v roce 1947. Vystudoval Střední zdravotnickou školu v Plzni. Působil jako šéf propagace v ČSAD, kde mimo jiné vydával podnikové noviny, na základě kterých ho oslovili kamarádi s žádostí o spolupráci na časopisu Pevná hráz, kterému také vytvořil jednu titulní stranu. K práci v ČSAS se dostal shodou náhod díky sousedům a známém, který zde pracoval. Po revoluci se stal šéfredaktorem Plzeňského kulturního měsíčníku. V současné době se angažuje v kultuře a věnuje se psaní poezie.

BLOK 1 – VZNIK A KONTAKTOVÁNÍ PŘÍSPĚVATELŮ:

1. Jak jste se dozvěděl o Pevné hrázi, kdo vám nabídl možnost publikování?

Na začátku toho devětaosmdesátého se vynořil nápad, nevím od koho, možná že od Vládi Líbala právě, že by to chtělo abychom tu měli časopis ilegální ... někdo vymyslel, myslím, že to vymyslel on, protože to má pečeť takový tý jeho ironie...

Já jsem četla, že to byl pan Rampich, jedním ze zakladatelů?

No ale Rampich byl v té době pankáč a dělník na dráze. Zrovna intelektuál typu, který vymýšlel názvy časopisů to nebyl. Tenhle nápad je podle mě od Vládi Líbala. Ale nevím to jistě, já jsem se o to ani v podstatě nezajímal. No ale Honza Rampich s Láďou Vyskočilem neboli Whisky, to byli ti hybatelé, kteří sehnali materiál, papír, barvy, síta, tu látku, na kterou se tiskne a rozjeli to. První číslo je čistě cyklostylovaný a ani neměli profesionální vybavení, prostě napnuli na nějaký rám to síto, na stoji natukali blánu, kterou taky někde museli ukrást, zorganizovat, dostali jí prostě od někoho, třeba ze Škodovky, nevím. Já například jsem jim jí poskytnout nemohl, protože v ČSAD blány měli dva podplukovníci bývalí, kteří byli v tzv. zvláštním útvaru, ty je měli očíslované a vůbec je nedávali z ruky. Můj tiskař tisknul z těch blan, ale ty se dokonce kontrolovaly na číselníku, jestli někdo nevytočil, byť jednu, jeden papír jakékoli navíc. Právě proto tyhle cyklostyly, ty mašiny, byly tak evidované, že se snad nikomu v celém ČSR nepodařilo mít. Vždycky se to tisklo někde, kde byla oficiálně a tajně.

A jak jste se tedy dozvěděl o vzniku PH, kdo Vás oslovil?

No mě to kluci řekli, požádali mě, abych jim tam do toho něco napsal. Protože jsem v ČSAD fungoval taky jako novinář, pseudonovinář, protože to byl takovej podnikovej plátek, který propagoval Basovu metodu a Chozrasčod a tohleto jsou všechno takový sovětský modely. Jak něco ušetřit, jak zvýšit produktivitu práce... No, tak nějak jsem vždycky něco psal. Na to konto mě teda požádali, jestli bych jim tam něco nenapsal. A vzhledem k tomu, že k 21. srpnu byla vyhlášená na náměstí demonstrace připomínková, o které se STB dověděla... No a ta měla připomínat, že si lidi pamatují, co se stalo 21. srpna v 68', tak že se bude chodit kolem náměstí.

...Povídá příhodu z demonstrace a o demonstracích obecně.

Na toto konto (této demonstrace) jsem napsal reportáž takovou. Tak ta tam v tom prvním čísle vyšla. No a co se týče druhého čísla, to už Vlád'a Líbal přinesl tu obálku, ta už byla vytištěná slušným sítotiskem, barevným. No a tu druhou barevnou, tu jsem dělal zase já, jako taky výtvarník. No a do každé jsme každý něco napsal, já už si nepamatuju, co jsem tam psal. Třeba Honza Rampich, kterej byl takovej vůdce pankáčů, což byla taková drsná odbojná skupina, tak ten tam něco napsal za pankáče a tak dále. Lád'a Whisky, myslím že tam něco zmínil o muzice, protože ten zase produkoval koncerty a vydával kazety s kapelama undergroundovýma nebo nepovolenýma atd. Já jsem mu na to zase tisknul booklety... Prostě takhle jsme blbli.

2. Víte, jakým způsobem se vybírali přispěvatelé? Lidé se sami ozývali s tím, že mají článek, nebo se jednalo pouze o kamarády, kteří si mezi sebou věřili?

Jasně, to byli kamarádi. A šířilo se to konspirativně, protože kdyby člověk vyhlásil „kdo máte zájem, pište a posílejte to na tuhle adresu,“ tak samozřejmě by okamžitě sebrali toho, kdo měl být příjemce a už by to jelo. Takže všechno se dělo konspirativně, a to byla skutečná ilegalita, protože já jsem vůbec nevěděl, kdo to tiskne. Úmyslně jsem to nechtěl vědět. Já jsem jenom věděl, že Vlád'ovi Líbalovi dám rukopis a on už to zařídí. Ten věděl, že to dělá Lád'a Whisky s Rampichem a ty to tiskli u něj v bytě u kina Eden. Zase to distribuoval někdo, koho jsem neznal. Jenom jsme se dozvídali, že tam a tam to četli nebo šířili. To se muselo takhle dělat, protože kdyby to byla nějaká kolektivní práce, tak by nás sebrali všechny. Něco jinýho by bylo dělat takovouhle věc v Praze, třeba jako Revolver Revue, že jo. Ti kluci vystupovali

neanonymně, jako ti redaktoři, ale když byl choulostivej článek, tak to podepisoval pseudonym nějaký a případně, že je vyslychali, tak řekli, že jim to někdo poslal, že jim to připadalo nezávadný a tak. Ta hra byla neustálá. I v divadlech... Vypráví, jak se do divadelních her dostávaly neschválené věci.

3. Byly pro přispěvatele nějaké podmínky? Editoval někdo texty před zveřejněním?

Ne, ne. Dá se říct, že to nemělo šéfredaktora, nebo něco. Prostě když někdo něco poslal a občas se mi nějaký příspěvek dostal do ruky a já jsem řek „to je taková blbost, to tam nedáme.“ Takže (jsme se rozhodovali) spíš podle obsahu, protože každá stránka byla pracná vyrobit. A aby tam byli nějaký slinty, jako básničky, nebo že by někdo popisoval, jak někde v lese zpíval a hrál na kytaru, to vydávali trampové. My jsme tu PH chtěli mít jako politickéj časopis. Já jsem se taky přihlásil k nějakýmu hnutí, k nějaký iniciativě teprve v momentě, kdy jaksi deklarovala, že se začne jednat o politiku. Tedy chtít nějaký vliv, ne jako Chartisti: „Já jsem Chartista, já jsem podepsal tohle a vemte si mě,“ a taky se to tak dělo. Něco jsi podepsal a už to jelo – výslechy a sledovačky – tohle není můj šálek čaje.

...Vypráví o Rudolfovi Baťkovi a o vzniku Sociální demokracie pro roce 89‘.

4. Jaká byla v době vzniku časopisu atmosféra? Tušili jste, že je moc komunistické strany oslabená?

V roce 89, řekněme, už vyvrcholilo to uvolnění řekněme, kdy už nějak lidi cítili obecně, že by se dalo dělat něco smysluplnýho a na to nota bene ze Sovětskýho svazu Gorbačov, ten v podstatě uvolnil ruce Glasnosti. Takže v Rusku to na začátku 80. let bylo dokonce volnějši než tady, protože tady byli Bolševici, jak se říká poturčenci horší Turka. No, takže už bylo zřejmý, že začíná mít smysl se politicky angažovat, nikoliv jenom řekněme dělat přednášky a takovýhle věci. Na to mě moc neužilo, protože já jsem měl dost literatury doma díky otci, který v 69‘ emigroval na Západ. ...Povídá příběh o emigraci otce. ...Některé knihy od něj jsem pak v ČSAD tisknul.

Jestli jste si všimla, tak těch výtisků v té době bylo strašně málo. V podstatě dva tři roky zpátky začli vydávat v Praze Ruml a další Lidové noviny ilegální. V kterých jsem zase konspirativně, jaksi 7 výtisků vytiskl, když vyšly přes adresu mého kamaráda Jirky Hajšmana. ...Vypráví, jak nelegálně tiskli Lidové noviny

Takže ono toho vycházelo hrozně málo. Tady v západních Čechách už vycházely jenom takový cyklostylovaný plátky. Někdo vydával něco v Plzenci, jo, ale to bylo takový nějaká A5 a bylo to omezený regionálně, námětově i rozsahem a intelektuální úrovní, co se vydávalo.

My jsme chtěli mít nějakou tribunu, na který by se nějakým způsobem sumarizovaly názory a aby to nebyl vždycky jednotlivý papír, kterej se nosil. Já a samozřejmě ještě mnohem větší množství ve Škodovce u Pepíka Bernarda, což je dneska hejtman za socdem, tak ve Škodovce prostě tikli víc, protože tam měli víc mašin. Jelikož to byla velká fabrika, tak tam se daly dělat různý... mohutněji věci. Tak taky tyhle věci šířili. Ale např. VONS – Výbor pro obranu nespravedlivě stíhaných to vydával Úl. Ale to bylo všechno jenom takový účelový publikace, jako třeba prohlášení Charty, to bylo několika stránkový vyličení proč to je. VONS ten zase periodicky uváděl kdo je zavřenej, vyslychanej, proč a tak dále, jak se bránit, jak využívat paragrafy, který Bolševik sám sobě napsal a tak dále. Ale časopisu jako takových bylo strašně málo. A přeci jenom Plzeň byla na rozdíl od některých jinech velkejch měst byla přeci jenom aktivnější. Ale nutno říct, že čím byli lidi dál od Prahy, tak tím to byl mnohem větší průšvih, protože ten aparát byl obrovskej a Plzeň je malá, je to ještě v podstatě taková ves a v té době drtivá většina lidí chodila do Škodovky. ...Vypráví a popisuje o lidech ve škodovce a jejich mentalitě. Připojuje příhodu o Vladimírovi Líbalovi, jak s transparentem před Škodovkou demonstroval za propuštění politických vězňů.

BLOK 2 – ZBŮSOB VÝROBY A DISTRIBUCE:

1. Jakým způsobem jste tvořili obsahovou strukturu PH? – Měli jste předem daný obsah, nebo bylo skládání témat nahodilé?

Ne, prostě my jsme byli proti tomu režimu a každej psal to, co si myslel, že je užitečný napsat. Samozřejmě že jsme... ani stínem nás nenapadlo, že by tam vedli nějaký politologický analýzy, nebo něco. Žádný rubriky. Co kdo považoval za... co ho teď páliło, nebo to ho rozčílilo, nebo čeho si všiml, a to ho nějak zasáhlo a měl chuť o tom napsat a napsal to gramotně nějak, tak to tam bylo.

2. Kdo a jak časopis tiskl?

Viz odpověď na otázku číslo

3. Víte, kolik se vyrobilo kusů?

To nevím. To ví Lád'a Whisky nebo Honza Rampich. Jak říkám, nechtěl jsem nic vědět. Já jsem dodal materiál, ten jsem podepsal nějakým anonymem. Poslal jsem strojopis a kluci to nějak přepsali. Člověk musel mít stroj, kterej nebyl registrovanej, protože drtivé množství strojů, které lidi měli doma a už na ně něco napsali a byli u výsledku, tak prostě si hoši na STB na tom napsali tydle... To je kriminalistická metoda – třeba na áčku něco chybí, nebo je výš a už to hned věděli, že's to psal na tomhle stroji a už ho měli. Já jsem měl doma staříčkou Remingtonku, na který jsem něco napsal. No ale já jsem to nepsal na blány, takže oni to potom přepisovali na podobně šíleným stroji. Právě ten Lád'a Whisky s tím Rampichem to tam t'ukali. Tyhle věci se opravdu dělali pod velkým tlakem represivním, ve velkém riziku, protože když člověka chytli s tím, že vyrábí něco, ne v jednom výtisku pro sebe, to mohl říct: „Já jsem si to opsal a náhodou jste to u mě našli.“ Ale jakmile bylo jasné, že tady šíří protistátní materiál, na to už byly sazby trestní. Šlo se sedět, jestli nepřemluvili toho člověka ke spolupráci a byl tvrdohlavej. ...Dává za příklad Ivana Martina Jirouse, přezdívaného Magor, nebo Čuňase.

4. Jakým způsobem se časopis dostal k Vám. Pomáhal jste ho dál distribuovat a jak?

Ne, to rozdistribuoval někdo, třeba ti punkáči. Ale já jsem se o to nezajímal ani potom. Protože když jsem něco dostal, co mě zajímalo, tak jsem to v práci rozmnožil a dal jsem to na deset dvanáct kamarádů, my jsme se scházeli v sauně normálně jako do sauny a na pivo a když bylo něco zajímavýho, tak jsem jim to rozdal a co oni udělali, to já nevím. U nich jsem věděl, že mě neprásknou, přestože mezi nimi byli komunisti a tak dále, ale prostě věděl jsem, že mě neprásknout, protože to by bylo naprosto pod jejich úroveň, a i mimo jejich politickou úroveň. Protože ti z mých kamarádů, kteří byli ve straně, tak to bylo vysloveně z prospěchu, ne z jejich ideovýho zapálení. ...Vypráví o kamarádech a jejich profesích, poté o tom, jak získal povolání šéfa propagace v ČSAD.

5. Tušila STB o vašem samizdatu, vyslýchala vás někdy kvůli němu?

Mě ne, já jsem si dával bacha. Já jsem byl u výsledku jenom jednou a vůbec ne v týhle souvislosti. ...Vypráví příběh o pronajatém prostoru, ve kterém byla party, kvůli které ho vyslýchali.

... No a já jsem tak nějak vždycky neměl chuť, aby mě chytli a měl jsem průšvih. Doma by mě

otec seřezal jak žito. Některý ty kluky z tý party chytli, ale mě nikdy. ...vypráví vzpomínku na práci v ČSAD, kde se neúčastnil stranických schůzí.

6. Například v karlovarský Stres vyšel i po revoluci – byla i v PH tendence vycházet porevolučně, nebo pro vás tento druh aktivismu s pádem komunismu definitivně skončil?

Ne, to všechno skončilo, protože jak to bouchlo, tak jsme samozřejmě spolu s dalšíma lidma, řekněme taková ta disidentská partička, parta advokátů a spisovatelů ...jmenuje... se vrhla jaksí do revoluce a z logiky věci jsme octli, řekněme na tý špici, protože jsme měli tu kuráž, ještě když se všichni báli, tak my už jsme se nebáli, nebo prostě báli jsme se, ale šli jsme do toho s tím, že někdo do toho jít musí. A právě když jsme zakládali v Pivovarskym muzeu po nějakých, asi 4 demonstracích, který proběhly na náměstí, tak když jsme tam zakládali OF, tak právě Lád'a Whisky a Míra Anton řekli, že jdou do toho naplno a daj tam svůj telefon jako koordinátoři. Tak jsme si říkali „no, tak to jste teda borci, protože se může stát, že vás hned zítra seberou a budeme muset hledat nový koordinátory, nebo nový spojky.“ Takže už v tý době to sice bylo nebezpečný, ale z logiky věci tyhle lidi byli dál než běžní občané. No a jak říkám, když bouchla revoluce, tak jsme uloupili tzv. městský sdělovací prostředky. Tehdá to byl týdeník Plzeňské noviny, Rozhlas po drátě a Plzeňský kulturní měsíčník. Já jsem se stal šéfredaktorem. ...Vypráví o začátcích.

BLOK 3 – PROTIREŽINNÍ AKTIVISMUS V KRAJI

1. V Západočeském kraji se našlo pouze 61 signatářů, přičemž 14 podpisů bylo z Plzně. Jak to bylo celkově s aktivismem v západních Čechách a na Plzeňsku? Tušíte, jak početná skupina to byla?

To je moc. Byli lidi, kteří podepsali Chartu až po revoluci. Skoro nikdo nebyl aktivní, já vám můžu ty aktivní lidi vyjmenovat, chartisty – Vladimír Líbal, Honza Thomas, Jiří Šašek, to byli skutečně 3 aktivní lidi. ...Popisuje, tři zmíněné a jmenuje dalšího – Jaroslava Cuhru z katolického disentu. ...Takže to byli čtyři lidi, o kterých se vědělo. Byli lidi, že jo, já nevím, třeba v Rokycanech byl někdo, kdo podepsal Chartu, ale ten měl takovou starost s tím, aby vůbec vyžil, protože když jste jediný chartista v Rokycanech, tak všichni si na vás dávaj bacha

a hází vám klacky pod nohy. Čili jak říkám, kdo podepsal Chartu a nebyl v Praze, tak si na něm smlsli. Proto jich podepsalo strašně málo. ...Popisuje příhody chartisty Vladimíra Líbala. Dále povídá příhodu o tom, jak chodil k volbám.

2. Prvním zaznamenaným samizdatem v západních Čechách byly *Karlovarské listy* z roku 1979. Tušíte, proč se protirežimní aktivismus v lidech probouzel až v 80. letech? Co mohlo být tím zlomem, kdy lidé začali aktivně vystupovat proti straně?

Ale byl samizdat, ale to byli trampové, nebo skauti. ...Vypráví o skautovi Petrovi Náhlíkovi a jeho ženě. Dále zmiňuje Věru Tydlitátovou a jejího manžela, který byl evangelický kněz.

... Další parta, tam byl třeba Petr Náhlík, jo, tak tam jsme třeba zase, my, z toho okruhu Vládi Líbala, tak jsme třeba k nim chodili na videožurnál, tam jsme si prostě promítali reportáže ze všemožných pohřbů – Palachova pohřbu a Vonky a já nevím. To byly takzvané videožurnály, nebo ilegální video, nebo tak nějak. Zkrátka v době, kdy už byly VH Sky a lidi mohli mít kameru, tak šíření určitých zpráv hlavně a reportáží z akcí právě tzv. nezávislých iniciativ, tak to řídil tenhle Originální videojournal.

Já sám jsem třeba vydal osobně, samizdatově, přepsal jsem knížku profesora Václava Černého O smyslu české kultury, která vyšla v Indexu, což bylo západoněmecký vydavatelství český, jakýsi Miller to vedl, jestli si dobře pamatuji jméno. ...Vypráví o otci, který měl knihu rád. ...Ve dvaceti výtiscích jsem to vydal a dal jsem to lidem u kterých jsem věděl, že to má význam.

A periodický tisk?

Byly, ale je nutno si uvědomit, že do toho 56, u nás samozřejmě to mělo vždycky ještě prodlevu, takže do roku 60-61 byl tak tuhej režim, že vydat jenom letáček, znamenalo jít do basy. Čili v té době bylo, dá se říct, co se týče samizdatu, mrtvo. Samozřejmě lidi si vydávali verše, ale jakmile by to zavánělo politikou, tak by si šli okamžitě sednout. A právě v 56, když byl ten slavnej, nevím kolikátej, dvacátej, nebo kolikátej sjezd KSSS neboli Komunistické strany Sovětského svazu, kde Chruščov odhalil takzvaný kult osobnosti a poodhalil rouškou nad zločiny, který prostě Stalin jaksi kontinuálně páchal... (vypráví zločiny) ...to byly velmi tvrdý doby, takže až ten jedna... dvašedesátej rok začlo to bej trochu volnější. Protože už to nebylo, že prostě komunismus je světlo lidstva. Už to bylo najednou hnutí, které mělo za sebou i zločiny atd., nebylo to tak čistý. ...Vypráví o básníkovi Kohoutovi a jeho proměně z fanatického komunisty k „rozumnému“ člověku. Dále vypráví vzpomínky na gymnázium a Majáles.

Příloha 2 – Emailový rozhovor s Vladimírem Líbalem

Vladimír Líbal se narodil v roce 1954. Vystudoval Střední uměleckoprůmyslovou školu v Praze, ale kvůli režimu ve studiu pokračovat nemohl. Živil se jako výtvarník a později absolvoval studium umění a designu na Západočeské univerzitě v Plzni. V roce 1989 pomáhal s vydáváním časopisu Pevná hráz. Po revoluci vedl Odbor kultury Magistrátu města Plzně, později dokonce Odbor kultury Plzeňského kraje. V současnosti se stále politicky i kulturně angažuje.

BLOK 1 – VZNIK A KONTAKTOVÁNÍ PŘISPĚVATELŮ

1. Od koho přišla myšlenka o vzniku časopisu Pevná hráz (PH)?

Nejsem bohužel schopen Vám úplně přesně odpovědět, to už si opravdu přesně nevzpomínám, ale myslím, že se tato myšlenka objevila v okruhu mých známých, tzn. Jana Jelínka, Ladislava Vyskočila, Miroslava Svobody a některých dalších. Lidí, kteří patřili čím dál více k odpůrcům tehdejšího režimu. Kromě toho jsme byli inspirováni vycházením jiných samizdatových časopisů, kterých začalo vycházet ke konci 80. let stále více.

2. Proč / S jakým cílem časopis vznikl?

Cítili jsme, že i my, okruh plzeňský aktivistů, by se měl začít veřejně vyslovovat k problémům tehdejší doby. Bylo to období tzv. Perestrojky, jež tenkrát probíhala v bývalém Sovětském svazu a kde se postupně začala uvolňovat do té doby tuze sešněrovaná a nesvobodná atmosféra, a u nás bohužel stále nic. Stále zde vládli rigidní komunističtí funkcionáři, kteří se tvrdě bránili jakékoliv společenské změně. Chtěli jsme pravdivě informovat o této situaci, o událostech, jež byly širší veřejnosti zamlčovány, chtěli jsme svobodně psát své názory.

3. Jakým způsobem jste hledali autory článků?

Začínali jsme v užším okruhu známých, postupně se přidávali i další, a pokud měli zájem o nějaký svůj článek a pokud text splňoval alespoň základní nároky na kvalitu, pak jsme jej v časopise uveřejnili.

4. Byly pro přispěvatele nějaké podmínky?

Pokud si vzpomínám tak kromě nároků na základní kvalitu textu, byla podmínkou i jeho zajímavost, relevance a pochopitelně i jeho pravdivost.

5. Editoval někdo texty před zveřejněním?

Určitě ano, ale kdo všechno to konkrétně byl, si opět již nevzpomínám. V některých případech jsem se angažoval i já.

6. Jaká byla v době vzniku časopisu atmosféra? Tušili jste, že je moc komunistické strany oslabená?

Jak jsem odpovídal výše, v Československu byly stále tzv. „utaženy šrouby“, komunistická moc stále perzekuovala své odpůrce, mnohé z nich průběžně věznila. Byla to opravdu zvláštní a paradoxní doba, kdy se v Sovětském svazu, který stál v čele komunistických stran v zemích celé východní Evropy a určoval, co a jak se kde bude dít, začala skutečně atmosféra postupně, po krůčcích uvolňovat a současně u nás tomu bylo naopak. Ve vedení zdejší KSČ byli skutečně převážně staří a názorově rigidní komunisté, kteří si jakoukoliv změnu nepřáli, protože je samé by každá změna začala v jejich mocenském postavení ohrožovat. To jsme víceméně tušili a do jisté míry se činnost nezávislých uskupení a lidí samotných začala více aktivizovat. A postupně přicházeli lidé, kteří do té doby byli mimo tehdejší disent a chtěli se nějakým způsobem do protirežimních aktivit zapojit. Ale jednoduché to jistě přesto všechno nebylo, viz zmíněné perzekuce.

BLOK 2 – ZPŮSOB VÝROBY A DISTRIBUCE:

1. Jakým způsobem jste tvořili obsahovou strukturu? – Byl obsah (rubriky) předem daný, nebo bylo skládání témat nahodilé?

Opět už přesně nevím, ale myslím si, že spíše nahodilé, pod heslem „co dům dal“ a co vůbec bylo k dispozici.

2. Kdo a jak časopis tiskl?

Opravdu nevím. Ladislav Vyskočil? kromě dalších?

a. Jakou techniku jste k výrobě používali a kde jste ji sehnali?

Obálka byla tištěna sítotiskem, proto mj. barevná obálka, která byla v rámci samizdatových časopisů a vlastně celé tehdejší samizdatové produkce ojedinělá. Vntírek nejspíše pomocí tzv. cyklostylu.

b. Proměnila / zlepšila se tato technika v průběhu vydávání časopisu a jak?

Myslím, že nezměnila, byla stále stejná. Ve srovnání s dneškem byly naše možnosti, co techniky se týče, minimální.

3. Kde se časopis tiskl? (Ve dvou zdrojích jsem našla, že v domku v Lobzích, ale Jan Jelínek při našem setkání hovořil o bytě u kina Eden.)

Vážně nevím, pokud říká Jan Jelínek, že někde v bytě u kina Eden, tedy na Petrohradě, pak by to mohlo být v bytě Ladislava Vyskočila, který tam bydlel a který techniku sítotisku ovládal.

4. Víte, kolik se vyrobilo kusů?

Hm, vážně nevím, odhaduji 100 ks? Ale to je možná až moc...

5. Jakým způsobem probíhala distribuce PH mezi lidmi?

Tak jako v případě každé samizdatové produkce, přes své nejbližší známé se časopis dostával prostřednictvím dalších stále dál a dál, kolik lidí jej četlo nebo vidělo, se dnes již nedá říct.

6. Jakým způsobem byla výroba financována? – Uvažovali jste někdy o zpoplatnění?

Z našich skromných peněz. Myslím, že o zpoplatnění jsme neuvažovali. Byl by to i po technické stránce problém.

7. Můžete jmenovat některé samizdaty, které se k vám dostávaly a inspirovaly vás při tvorbě PH?

Asi největší inspirací nám byl undergroundový časopis Vokno, který vycházel již dlouhá léta a posléze i časopis Revolver Revue, se kterým jsme se ovšem nemohli co do rozsahu a širokého záběru srovnávat.

8. Věděli jste, ke komu se PH dostala, nebo jste netušili, jaký dosah číslo mělo?

Některé konkrétní lidi, kterým se časopis do ruky dostal jsme znali, ale netušili, kam až se vlastně při své pouti dostal.

9. Tušila STB o samizdatu? Vyslýchala vás někdy kvůli němu a jak se to případně promítlo v další tvorbě?

Určitě, bezpochyby, věděla prakticky o všem., Vždycky se našel někdo, kdo časopis na StB donesl. Kupodivu si nevzpomínám, že by se mě na něj StB ptala, i když musela vědět dle mého výtvarného rukopisu, kdo je kupř. autorem obálky prvního čísla.

10. Chtěli jste časopis vydávat i po revoluci? Případně proč k tomu nedošlo?

Myslím, že ne, na to už nebyl čas, události po listopadu 89 se valily takovým tempem, že myšlenky na vydávání toho časopisu už nebyly žádné. Byli jsme plně zaměstnání děním v plzeňském Občanském fóru.

BLOK 3 – PROTIREŽIMNÍ AKTIVISMUS V KRAJI:

1. Jako to bylo celkově s aktivismem v západních Čechách a na Plzeňsku?

Na to není úplně jednoduchá odpověď, protože dodnes jsem se o spoustě lidí, kteří byli nějak aktivní, nedozvěděl. Osobně jsem se přistěhoval do Plzně až v r. 1984 a vím, že před mým příchodem zde byli lidé, kteří se pokoušeli o nezávislé kulturní aktivity, viz kupř. akce v Holubíně v r. 1983, kde byla plánována ve venkovním prostoru velká kulturní akce s hudbou a s divadlem a která byla tvrdě rozprášena StB a dokonce i armádou. Protože jsem se o nezávislé kulturní aktivity pokoušel i v mém předchozím bydlišti, tj. na Mělníku, velmi rychle jsem se začal seznamovat s lidmi s podobnými zájmy a názory, a to nejenom z Plzně, ale i z Plzeňska. Kromě několika, kteří v půli 80. let emigrovali, se tento okruh začal neustále rozšiřovat a ke konci 80. let nás bylo již mnohem víc. I tak jsem ovšem tenkrát nevěděl o spoustě dalších lidech, kteří se kupř. zabývali samizdatem a jeho rozšiřováním a kteří se víceméně podíleli na mnoha dalších občanských aktivitách, viz veřejná vystoupení, petice, hladovky za osvobození politických vězňů atd.. O tomto faktu jsem se začínal dozvídat až po listopadu 89, ale zcela jistě zde bylo mnoho dalších, o kterých dodnes bohužel nevím.

a. Jak početná skupina to byla?

V podstatě viz předešlá odpověď, ale pokud bych měl být konkrétnější, pak v samotné Plzni bych to ke konci 80. let odvážně odhadl na stovky lidí. Co je možné přesněji uvést je, že v samotné Plzni se nacházelo celkově, tuším cca 10 signatářů Charty 77. Jistě, na 160 tisíc obyvatel Plzně, opravdu málo.

b. Co je podle vás příčinou, že lidé na Plzeňsku byli méně aktivní než v Praze?

Ano, a souvisí to s předešlou odpovědí, z vnějšího pohledu by bylo možné konstatovat, že lidé na Plzeňsku byli méně aktivní než v Praze. Ale to je velmi relativní. V podstatě každý tehdejší kraj byl méně aktivnější než lidé v Praze, jež byla přirozeným centrem odporu proti komunistickému režimu. Praha byla (a dodnes je) místem, kde koncentrace intelektuálního, nezávislého, kritického myšlení jistě byla násobně vyšší než ve zbytku republiky (a mj., především na ni byla i soustředěna pozornost zahraničních – západních médií, která informovala o dění u nás, což bylo pro život a osudy mnohých disidentů velmi důležité). A za druhé, v místech mimo Prahu, bylo pro komunistickou moc jistě snazší mít přehled o nezávislých aktivitách a o lidech, kteří byli nějak aktivní. StB věděla prakticky o každém, kdo se aktivisticky projevil a mohla tudíž i daleko cíleněji se zaměřit na jejich zastrasování. Ne nadarmo byla Plzeň, resp. Plzeňsko nazýváno tehdejší mocí jako „Pevná hráz socialismu a míru“ (mj. odtud i název našeho časopisu, samozřejmě v ironickém duchu). Protože Plzeňsko sousedilo s tehdejším Západním Německem (NSR) a komunisté velmi dobře věděli, že jeho obyvatelé mají možnost sledovat kupř. západoněmeckou televizi, aniž by tomu mohli jakkoliv zabránit. Včetně faktu, že zdejší lidé si velmi dobře pamatovali osvobození části Západočeského kraje Americkou armádou. To tu uvádím proto, že o to více zde byla StB aktivní v potlačování svobodného myšlení a svobodných aktivit. Nebylo tudíž vůbec jednoduché zde projevat svůj svobodný názor.

c. Jaké nepovolené aktivity, kromě vydávání PH jste dělali?

Bylo toho docela hodně – pořádání nezávislých kulturních aktivit, tisk a rozšiřování samizdatu, organizování veřejných vystoupení viz demonstrace k výročí osvobození Plzně Americkou armádou v květnu 1989, účast na pražských demonstracích, bytové semináře, setkávání se s pražskými disidenty, podepisování petic, prohlášení a hladovky za osvobození politických vězňů, připojování se k nezávislým aktivitám a hnutím a

konečně i pravidelná setkávání názorově si blízkých lidí. Ale bylo toho samozřejmě více.

2. Prvním zaznamenaným samizdatovým periodikem byly Karlovarské listy z roku 1979. Tušíte, proč se v lidech touha vydávat nezávislé tiskoviny začala probouzet až v 80. letech?

Víceméně je má odpověď obsažená v reakcích na předešlé otázky. Když bych to měl zjednodušit, v lidech se zkrátka začal čím dál více probouzet odpor proti stávajícímu režimu, která se projevoval jako totálně neschopný, vedený totálně neschopnými a v podstatě hloupými lidmi, ovládanými jen svou touhou vydržet ve svých funkcích a prebendami, jež z těchto funkcí plynuly. Ideologie komunismu se po okupaci Československa v r. 1968 vyčerpala a stala se jen zástěrkou pro kariérní vzestup a obecně pro lež, kterou se režim denně obhajoval. Lidé viděli na vlastní oči a díky svým každodenním zážitkům, jak tento systém opravdu funguje. Nedostatek všeho, zničená infrastruktura, domy obložené lešením, ne proto, aby se opravovaly, ale aby na lidi nespadly kusy omítky. Atd. Je však nutné podotknout, že nikdo z nás neočekával, že tento režim tak rychle padne, osobně jsem byl přesvědčen, že v tomto režimu již dožiji. Avšak, zpětně nahlédnuto, aktivita narůstající a probouzející se ke konci 80. let již něco naznačovala. A nakonec našla vyústění v listopadu 89. Musím však poznamenat, že nebýt rozhodnutí tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSSS, Michaila Gorbačeva, že SSSR vůči změnám ve východní Evropě nezasáhne, je možné, že vše by mohlo dopadnout úplně jinak a „sametová revoluce“ mohla být utopena v krvi. Bohudík se tak nestalo.

Příloha 3 – Emailový rozhovor s Tomášem Kábrtem

Tomáš Kábrt se narodil v roce 1965. Vystudoval Střední školu ekonomie. Za komunismu hrál v kapele Luncheon Beat, vydával časopis Západočeskej průser a v roce 1989 také časopis Stres, o kterém mu řekl Jindřich Konečný, se kterým se seznámil v plzeňské věznici Bory. Po revoluci založil Sokolovský deník, který několik let vedl a angažoval se v OF. V současnosti pracuje jako novinář a lektor na školách, působí také ve spolku Sokolovská beseda.

BLOK 1 – VZNIK A KONTAKTOVÁNÍ PŘÍSPĚVATELŮ

1. Od koho přišla myšlenka o vzniku časopisu Stres?

Vydávání časopisu inicioval a vedl disident pan PhDr. Jindřich Konečný z Horní Blatné

2. Jak jste se o Stresu dozvěděl?

O záměru vydávat časopis jsem se dozvěděl od dr. Konečného ve vazební věznici ve Vykmánově u Ostrova nad Ohří, kde jsme se seznámili při jedné z našich internací komunistickým režimem. Lidé jako my režim bez obvinění internoval vždy v době významných dnů – svátků či výročí. Seznámili jsme se, když jsme spolu sdíleli celou. Předtím jsem Jindru neznal, byl jsem o generaci mladší.

3. Proč / S jakým cílem časopis vznikl?

Časopis vznikl jako publikační a komunikační prostředek pro na režimu nezávislé občanské iniciativy a autory, pro prolamování režimní cenzury a svobodnou výměnu informací a názorů

4. Jakým způsobem jste hledali autory článků?

Autory jsme většinou znali z okruhu svých přátel a známých. V našem prostředí lidé tvořili publicistiku, překlady, prózu i poezii často „do šuplíku“ nebo pro nejbližší přátele a časopis měl právě poskytnout prostor pro širší sdílení

5. Byly pro přispěvatele nějaké podmínky?

Přispěvatelé nebyli nijak omezováni, kritériem pro zveřejnění byla základní kvalita, srozumitelnost a potenciál zaujmout a oslovit čtenáře

6. Editoval někdo texty před zveřejněním?

Redakce texty neupravovala, jen vybírala a přepisovala psacím strojem na průklepový papír, který se pak vložil do sítotisku a v něm množil válečkem s barvou.

7. Jaká byla v době vzniku časopisu atmosféra? Tušili jste, že je moc komunistické strany oslabená?

Atmosféru bych nazval rostoucím sebevědomím na režimu nezávislých občanských iniciativ a jednotlivců. Represe režimu pokračovaly, ale lidí, hlavně mladých, kteří se jich přestávali bát a angažovali se proti nebo nezávisle na režimu, přibývalo.

BLOK 2 – ZPŮSOB VÝROBY A DISTRIBUCE:

1. Jakým způsobem jste tvořili obsahovou strukturu? – Byl obsah (rubriky) předem daný, nebo bylo skládání témat nahodilé?

Obsah byl tematicky nahodilý, zcela podléhal tomu, co se v redakci sešlo ke zveřejnění, nebyl žádný předem daný obsah ani rubriky

2. Kdo a jak časopis tiskl?

Časopis tiskl, pokud si dobře vzpomínám člen redakce Jiří Fuchs, a to technikou sítotisku.

a. Jakou techniku jste k výrobě používali a kde jste ji sehnali?

Šlo o techniku kombinace průklepového papíru do psacího stroje a sítotisku, v němž se skrze písmena vyražená v průklepovém papíru protlačovala barva válečkem na čisté papíry.

b. Proměnila / zlepšila se tato technika v průběhu vydávání časopisu a jak?

Technika se postupně zdokonalovala hlavně v rutině při dávkování a protlačování barvy atd.

3. Kde se časopis tiskl?

Časopis se tiskl po domácnostech, které se kvůli konspiraci střídaly.

4. Víte, kolik se vyrobilo kusů?

To už si nepamatuji.

5. Jakým způsobem probíhala distribuce Stresu mezi lidmi?

Distribuce probíhala prostřednictvím nejbližších přátel – čtenářů, kteří časopis po přečtení půjčovali a předávali dalším, vzdálenějším a ti zase dalším atd.

6. Jakým způsobem byla výroba financována? – Uvažovali jste někdy o zpoplatnění?

Výrobu financovala redakce ze svého, o zpoplatnění jsme nikdy neuvažovali.

7. Můžete jmenovat některé samizdaty, které se k vám dostávaly a inspirovaly vás?

Vokno, Voknoviny, Infoch, Zprávy VONS, Revolver Revue, Sport, Unijazz, plzeňská Mladá garda

8. Věděli jste, ke komu se Stres dostal, nebo jste netušili, jaký dosah číslo mělo?

Dosah jsme netušili, po rozdělení si časopis žil vlastním životem

9. Tušila STB o samizdatu? Vyslýchala vás někdy kvůli němu a jak se to případně promítlo v další tvorbě?

StB měla zřejmě mezi čtenáři spolupracovníky, protože vždy velmi brzy po vydání časopisem disponovala, vyslýchán jsem byl kvůli samizdatu mnohokrát, i často vězněn v rámci režimu tzv. předběžného zadržení, tedy bez uvedení důvodu či obvinění, podobně svévolně prováděla StB u mě nebo u rodičů domovní prohlídky. V mé tvorbě se to projevilo reflexí těchto zkušeností i určitou konspirací – používáním pseudonymů, zkratk jména atd.

10. Proč jste chtěli vydávat i pro revoluci?

Určitou dobu to bylo opodstatněné, nebylo hned jasné, jaká budou v regionu vycházet a působit media a jak nám budou otevřená.

11. Proč nakonec vyšlo jen 1 číslo?

Ukázalo se, že lze publikovat v regionálních novinách, sám jsem založil pro vydavatelství PNP (VLP) Sokolovský deník, který jsem pak léta vedl.

BLOK 3 – PROTIREŽIMNÍ AKTIVISMUS V KRAJI:

1. Jako to bylo celkově s aktivismem v západních Čechách a na Karlovarsku?

Na Karlovarsku a do určité míry v celých západních Čechách existovalo společenství vrstevníků s podobným osudem – narozených a dospívajících v režimu, který si nevybrali a který je neoslovoval, spíše odpuzoval, s přirozenou potřebou žít, bavit se a angažovat po svém. Což většinou znamenalo nezávisle, v rozporu nebo přímo proti režimu. V tomto prostředí vznikaly hudební skupiny a písničkáři hrající v soukromí, poezie, próza, překlady, publicistika, výtvarná díla, fotografie, divadlo, samizdatové časopisy, konaly se pod záminkou neveřejných oslav narozenin koncerty, setkání, výstavy, divadelní představení, scénická čtení, deklamace poezie i guerillové akce ve veřejném prostoru.

a. Jak početná skupina to byla?

V rámci celého kraje asi stovka lidí, s přáteli násobek.

b. Co je podle vás příčinou, že lidé na Karlovarsku byli méně aktivní než v Praze?

Z mého pohledu se lidé v Praze více angažovali v opoziční komunikaci s režimem, což vedlo k více kontroverzím a přitahování více pozornosti, na Karlovarsku i v jiných krajích mladí lidé spíše usilovali o nezávislý život mimo režim, v paralelním společenství. Je pravda, že režimu vadilo i to.

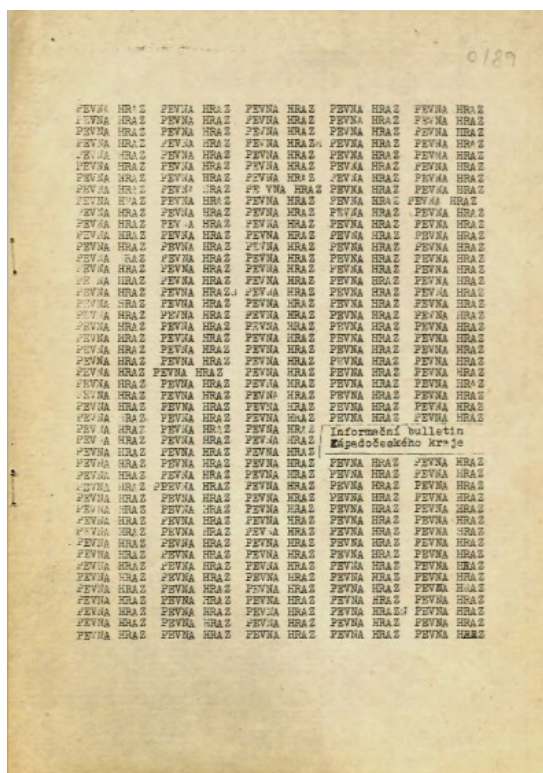
c. Jaké nepovolené aktivity, kromě vydávání Stresu, jste dělali?

Organizovali jsme neoficiální koncerty, výstavy, recitace, divadelní představení, výstavy, guerillové umělecké akce a happenings ve veřejném prostoru, vydával jsem ještě literární samizdatový časopis Západočeskej průser.

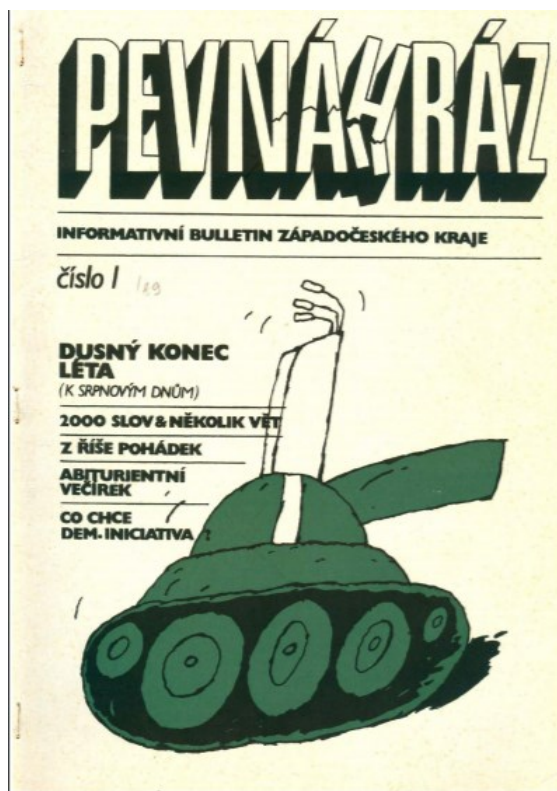
2. Prvním zaznamenaným samizdatovým periodikem byly Karlovarské listy z roku 1979. Tušíte, proč se v lidech touha vydávat nezávislé tiskoviny začala probouzet až v 80. letech?

Vysvětluji si to generačně, byli jsme první generace Čechů, která se v dříve německy mluvícím pohraničí po poválečné výměně obyvatelstva narodila, a zároveň generace nezlomená represemi 50. let ani okupací roku 1968.

Příloha 4 – Titulní strana Pevné hráze, č. 0

Příloha 5 – Titulní strana Pevné hráze, č. 1

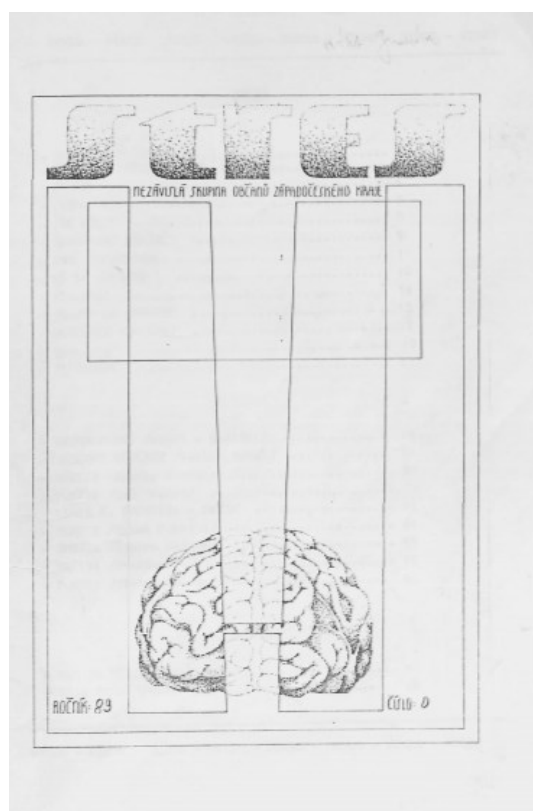
Příloha 6 – Titulní strana Pevné hráze, č. 2

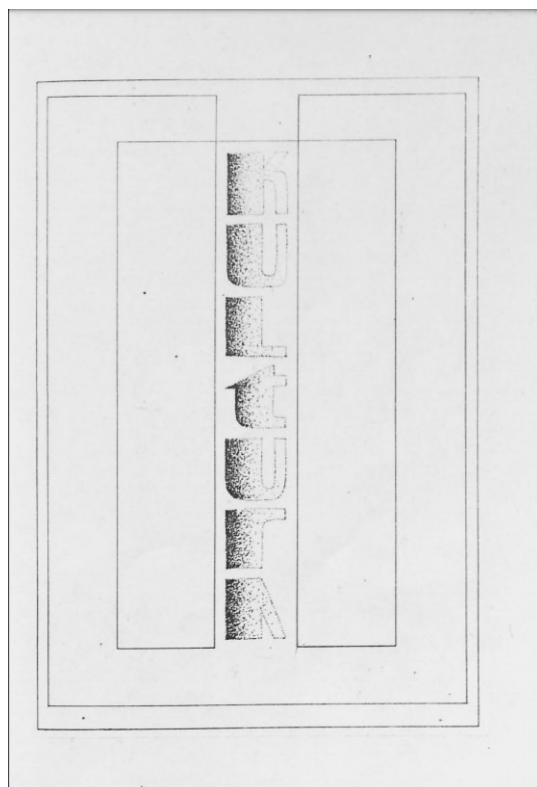
Příloha 7 – Plakát z 1. čísla Pevné hráze

Příloha 8 – Titulní strana Stresu, č. 0

Příloha 9 – Grafické oddělení kulturní rubriky Stresu

Příloha 10 – Foto příloha 2. čísla Stresu

Příloha 11 – Titulní strana Stresu – New Dissent, č. 1

